
Верховний
Суд

Ключові рішення Верховного Суду
за 2018 рік

Друк матеріалу здійснено за сприяння проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», який фінансується Фондом з прав людини. Просимо зауважити, що позиції автора видання можуть не відображати позиції Ради Європи.

Зміст

Рішення Великої Палати Верховного Суду	5
Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.....	28
Рішення Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду	45
Рішення Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду	62
Рішення Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду.....	78

Рішення

Великої Палати Верховного Суду

Про звільнення від відповідальності за несвоєчасну сплату платників єдиного внеску, які перебувають на обліку в органах доходів і зборів на території проведення антитерористичної операції

Справи зі спорів з приводу адміністрування зборів та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Факт перебування платників єдиного внеску на обліку в органах доходів і зборів, розташованих на території населених пунктів, де проводиться АТО, є підставою для незастосування до них заходів впливу та стягнення за невиконання обов'язків платника єдиного внеску з огляду на пряму дію норми Закону України від 8 липня 2010 року № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», яка забороняє притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків платника єдиного внеску.

Обласна комунальна установа «Луганський обласний центр підтримки молодіжних ініціатив та соціальних досліджень» звернулася до адміністративного суду з позовом до Головного управління Державної фіскальної служби України у Луганській області, в якому просила скасувати рішення відповідача про застосування штрафних санкцій та нарахування пені за несвоєчасну сплату єдиного внеску.

Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновком Касаційного адміністративного суду, який, задовольняючи позовні вимоги, виходив із того, що до платників єдиного внеску, які перебувають на обліку й здійснюють свою діяльність на території проведення АТО, не застосовується відповідальність у вигляді штрафних та фінансових санкцій за невиконання обов'язків платника єдиного внеску за період з 14 квітня 2014 року до закінчення АТО.

Із прийняттям Закону України від 2 вересня 2014 року № 1669-VII «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» було внесено зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Цими змінами передбачено, що платники єдиного внеску, які перебувають на обліку в органах доходів і зборів, розташованих на території населених пунктів, де проводилася АТО, звільняються від виконання своїх обов'язків, визначених ч. 2 ст. 6 зазначеного Закону, на період з 14 квітня 2014 року до закінчення АТО або воєнного чи надзвичайного стану.

ВП ВС враховує правову позицію Європейського суду з прав людини, викладену, зокрема, в рішенні від 14 жовтня 2010 року у справі «Шокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06). Позиція полягає в тому, що у випадку, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий підхід для осіб. Тобто норми законодавства завжди трактуються на користь особи.

Позиція відповідача стосовно необхідності подання сертифіката Торгово-промислової палати України як умови для звільнення від штрафу та/або пені за несвоєчасне та/або не в повному обсязі нарахування, обчислення чи сплату єдиного

внеску, є необґрунтованою вимогою. Щодо подання заяви як обов'язкової підстави для звільнення від виконання обов'язків, передбачених ч. 2 ст. 6 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ВП ВС також зазначає, що її подання є додатковою умовою для списання і надалі ненарахування штрафних санкцій та пені на суми несвоєчасної сплати зобов'язань по єдиному внеску, передбаченому Податковим кодексом України для списання безнадійного податкового боргу. Платник єдиного внеску має можливість подати заяву протягом тридцяти днів після закінчення АТО.

Натомість звільнення від відповідальності передбачене безпосередньо в Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і не потребує додаткового звернення, оскільки ця норма встановлює незастосування відповідальності, штрафних і фінансових санкцій та адресована, насамперед, особам, які наділені повноваженнями щодо застосування відповідальності, штрафних і фінансових санкцій.

Відповідно до норм КАС України в рішенні суду, ухваленому за результатами розгляду зразкової справи, Велика Палата Верховного Суду додатково зазначає, що ці висновки належить застосовувати в адміністративних справах за зверненням платника єдиного внеску до суду з позовом до органів доходів і зборів з вимогами скасувати рішення про застосування штрафних санкцій та нарахування пені за невиконання обов'язків платника єдиного внеску в період з 14 квітня 2014 року до закінчення АТО на підставі ч. 10 та п. 2 ч. 11 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 6 листопада 2018 року у зразковій справі № 812/292/18 (Пз/9901/22/18; провадження № 11-532зai18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77911136>.

Про право особи на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних

Справи зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України, зокрема зі спорів щодо правового статусу фізичної особи

Реалізація державних функцій має здійснюватися без примушення людини до надання згоди на обробку персональних даних. Їх обробка має здійснюватися, як і раніше, в межах та на підставі тих законів України, на підставі яких виникають правовідносини між громадянами й державою.

Самі лише побоювання окремої суспільної групи, що встановлене державою регулювання може спричинити шкоду приватному життю, становить втручання держави.

Дії органу державної влади розглядаються як дії держави в цілому.

Впровадження новітніх технологій не повинно бути безальтернативним і примусовим. Ті, хто відмовляється приймати ці технології, повинні мати альтернативу – використання традиційних методів ідентифікації особи.

Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи справу, захистила право особи,

передбачене в ст. 32 Конституції України, якою, зокрема, закріплено заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім визначених законом випадків.

Позивачка звернулася до суду з позовом, заперечуючи проти виготовлення паспорта громадянина України у формі картки з безконтактним електронним носієм, який міститиме її персональні дані.

Велика Палата Верховного Суду розглянула апеляційні скарги осіб на рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26 березня 2018 року у зразковій справі за позовом до Коростенського районного відділу Управління Державної міграційної служби України в Житомирській області, Управління ДМС України в Житомирській області про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії.

Велика Палата Верховного Суду ухвалила постанову у справі, частково задовольнивши позовні вимоги та зобов'язавши Коростенський районний відділ Управління ДМС України в Житомирській області оформити та видати позивачці паспорт громадянина України у формі книжечки відповідно до Положення про паспорт громадянина України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 року № 2503-XII.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у зразковій справі № 806/3265/17 (провадження № 11-460зай18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76822787>.

Про право природоохоронних організацій оскаржувати дії державних органів, які порушують національне природоохоронне законодавство

Укладення, зміна, розірвання, виконання договорів (правочинів) та визнання їх недійсними

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що природоохоронна організація (благодійна, громадська) має право на представництво в суді екологічних інтересів суспільства й окремих його членів з метою захисту порушених екологічних прав людини та громадянина або з метою усунення порушень вимог екологічного законодавства.

Спир із суб'єктом господарювання про заборону діяльності його дельфінарію за мотивованим Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) позовом благодійної організації (мета її створення й діяльності – надання допомоги фізичним та юридичним особам у захисті їхніх екологічних прав і захист довкілля в інтересах суспільства) є адміністративним.

Звертаючись до суду з таким позовом, природоохоронна організація фактично реалізує повноваження органів державної влади, які мають здійснювати контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства щодо захисту тваринного світу.

Так, відповідно до Орхуської конвенції представники громадськості мають право оскаржувати порушення національного законодавства у сфері довкілля незалежно від того, належать такі порушення до прав на інформацію і на участь громадськості при прийнятті рішень, гарантованих Орхуською конвенцією, чи ні. Адже ця конвенція

забезпечує доступ до правосуддя як на підставі власних положень, так і в порядку забезпечення дотримання національного природоохоронного законодавства.

Приписи нормативно-правових актів усіх рівнів щодо принципів, правил, вимог, обов'язків різноманітних суб'єктів, що стосуються утримання диких тварин, на всіх правових титулах (в усіх формах власності чи користування), в неволі чи в напіввільних умовах, є «національним законодавством, що стосується навколишнього середовища» у розумінні п. 3 ст. 9 Орхуської конвенції. Порухення приписів цих нормативно-правових актів може бути предметом судового оскарження відповідно до ст. 9 цієї Конвенції.

Захист порушеного конституційного права на безпечне довкілля належить кожному та може реалізовуватися як особисто, так і шляхом участі представника громадськості, яким у цьому випадку є Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина». Тому МБО «Екологія-Право-Людина», звертаючись із позовом до суду про усунення допущених відповідачем порушень щодо використання диких живих тварин, фактично реалізує повноваження органів державної влади, які мають здійснювати контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства щодо захисту тваринного світу.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що МБО «Екологія-Право-Людина» має право звернутися до суду з метою усунення порушень відповідачем вимог екологічного законодавства. Водночас, оскільки зверненням із таким позовом позивач фактично замінює органи державної влади у питанні здійснення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, цей спір має публічно-правовий характер, а отже, повинен вирішуватися в порядку адміністративного, а не господарського судочинства.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186rc18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479>.

Про припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеній особі

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян і спорів у сфері публічної житлової політики

Право на пенсію та її одержання не може пов'язуватися з місцем проживання людини або з реєстрацією пенсіонера як внутрішньо переміщеної особи.

Велика Палата Верховного Суду розглянула апеляційну скаргу Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області у справі та залишила в силі рішення Касаційного адміністративного суду. Цим рішенням розпорядження управління ПФУ про припинення виплати позивачу пенсії до з'ясування визнано протиправним та скасовано. Також відповідно до рішення суду відповідач зобов'язаний відновити виплату позивачу призначеної за віком пенсії з дати припинення виплати.

Особа звернулася до суду з позовом до управління ПФУ Донецької області про визнання неправомірними дій, зобов'язання вчинити певні дії, оскільки є пенсіонером та отримує пенсію за віком. У зв'язку з проведенням бойових дій та антитерористичної операції в населеному пункті вона була вимушена покинути своє постійне місце

проживання та переїхати до Бахмутського району Донецької області, де й стала на облік як внутрішньо переміщена особа.

Проте зазначений суб'єкт владних повноважень припинив їй виплату пенсії з підстав, не передбачених ст. 49 Закону України від 9 липня 2003 року «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», вказуючи на те, що реалізація прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на пенсійне забезпечення здійснюється з урахуванням актів Кабінету Міністрів України, які не визнавалися неконституційними та такими, що не відповідають актам вищої юридичної сили.

У цій справі Верховний Суд дійшов висновку, що позовні вимоги про визнання неправомірними дій відповідача щодо припинення виплати призначеної позивачу пенсії за віком та зобов'язання відповідача відновити виплату призначеної пенсії є обґрунтованими й такими, що підлягають задоволенню. І позовна вимога про визнання неправомірними дій зазначеного управління ПФУ щодо припинення з 1 квітня 2017 року виплати призначеної за віком пенсії особі охоплюється визнанням протиправним і скасуванням розпорядження цього управління ПФУ про припинення позивачу виплати пенсії до з'ясування.

Верховний Суд також звернув увагу на ознаки типових справ у контексті цієї зразкової адміністративної справи та обставини зразкової справи, які обумовлюють і виключають типове застосування норм матеріального права й порядок застосування таких норм.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у зразковій справі № 805/402/18 (провадження № 11-644aci18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76945461>.

Про право стягувача вільно вибирати між системами державного та приватного виконання судових рішень

Провадження в справах «Про виконавче провадження»

Стягувачі, які звернулися для виконання отриманих на свою користь судових рішень до приватного виконавця, не можуть бути позбавлені такого права вибору внаслідок того, що в органах державної виконавчої служби вже є відкрите виконавче провадження щодо того ж боржника.

Таким чином, приватний виконавець не зобов'язаний передавати виконавчий документ чи виконавче провадження для виконання тому державному чи приватному виконавцеві, який перший відкрив виконавче провадження щодо боржника для виконання кількох рішень щодо одного боржника у рамках зведеного виконавчого провадження.

Суди попередніх інстанцій погодилися з доводами боржника, який заперечував проти здійсненого виконання судових рішень, і визнали дії приватного виконавця незаконними. Суди вказали, що приватний виконавець не мав права самостійно виконувати судові рішення, а мусив передати виконавчі документи, отримані від стягувача, державному виконавцю, який першим відкрив виконавче провадження щодо боржника.

Велика Палата Верховного Суду скасувала рішення судів у цій справі, уточнивши свою попередню позицію, висловлену в постановках від 14 березня 2018 року у справі

№ 660/612/16-ц, від 12 вересня 2018 року у справі № 906/530/17, від 17 жовтня 2018 року у справах № 5028/16/2/2012 та № 927/395/13, яка полягала в тому, що при виконанні судових рішень діє правило існування одного виконавчого провадження про примусове виконання щодо одного боржника незалежно від кількості судових рішень та юрисдикцій, у яких ці судові рішення, що підлягають примусовому виконанню, були ухвалені, та незалежно від кількості стягувачів.

Велика Палата Верховного Суду уточнила, що відповідне правило, передбачене ч. 1 ст. 30 Закону України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження», діє лише стосовно державних виконавців. Приватний виконавець не зобов'язаний передавати виконавчий документ чи виконавче провадження для виконання тому державному чи приватному виконавцеві, який перший відкрив виконавче провадження щодо боржника, для виконання кількох рішень щодо одного боржника у рамках зведеного виконавчого провадження.

У постанові ВП ВС також зазначила, що передбачені статтями 45, 46 Закону України «Про виконавче провадження» правила розподілу стягнутих з боржника грошових сум та черговості задоволення вимог стягувачів підлягають застосуванню в межах одного конкретного виконавчого провадження, а не загалом до всіх виконавчих проваджень, відкритих щодо боржника. У випадку платоспроможності боржника одночасна наявність проваджень на виконанні декількох виконавців не порушує прав та законних інтересів стягувачів. Якщо ж коштів боржника не вистачає, до нього повинні застосовуватися процедури, встановлені Законом України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 904/7326/17 (провадження № 12-197rc18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78534731>.

Про зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання

Призначення покарання

«Попереднє ув'язнення» та «зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання» – не тотожні поняття. Норма ч. 5 ст. 72 КК України про зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання є нормою матеріального кримінального права, а не кримінального процесуального права. Ця норма за своєю суттю та цілями не виконує функцію вирішення процесуальних питань, а є складовою частиною інституту призначення покарання, який, у свою чергу, є одним із кримінально-правових інститутів, передбачених у розд. XI Загальної частини КК України.

Вироком суду першої інстанції засудженого визнано винним у крадіжці, вчиненій повторно, з проникненням у сховище. Під час призначення покарання суд відповідно до ч. 5 ст. 72 КК України в строк відбування покарання зарахував строк перебування під вартою до набрання вироком законної сили з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

На розгляд Великої Палати Верховного Суду кримінальне провадження передане на

підставі ч. 5 ст. 434-1 КПК України, оскільки це провадження містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики. Виключна правова проблема обумовлена практикою неоднакового застосування судами України положень ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону України від 21 листопада 2015 року № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», що набрав чинності 24 грудня 2015 року, та Закону України від 18 травня 2017 року № 2046-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення», що набрав чинності 21 червня 2017 року.

Велика Палата Верховного Суду констатувала, що зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання є кримінально-правовим наслідком діяння в розумінні ч. 2 ст. 4 КК України, який впливає на становище особи за ст. 5 КК України (поліпшує або погіршує його).

Положення ч. 5 ст. 72 КК України щодо правил зарахування попереднього ув'язнення до строку позбавлення волі чи інших видів покарань, передбачених у ч. 1 ст. 72 цього Кодексу, визначають «інші кримінально-правові наслідки діяння» у розумінні ч. 2 ст. 4 КК України.

Закон № 838-VIII є законом про кримінальну відповідальність, який іншим чином поліпшує становище особи у розумінні ст. 5 КК України, оскільки передбачає коефіцієнт зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Закон № 2046-VIII – це закон про кримінальну відповідальність, який іншим чином погіршує становище особи у розумінні ст. 5 КК України, оскільки вводить (повертає) коефіцієнт зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання з розрахунку один день попереднього ув'язнення за один день позбавлення волі.

Тому, вирішуючи питання про те, якою редакцією ч. 5 ст. 72 КК України належить керуватися у конкретному випадку, варто враховувати час вчинення особою діяння, як це визначено у частинах 2 і 3 ст. 4 КК України, тобто застосовувати правила дії у часі закону про кримінальну відповідальність.

Якщо особа вчинила злочин у період з 24 грудня 2015 року до 20 червня 2017 року (включно), то під час зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання застосуванню підлягає ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону № 838-VIII (пряма дія цього Закону).

Якщо особа вчинила злочин у період до 23 грудня 2015 року (включно), то під час зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання застосуванню підлягає ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону № 838-VIII (зворотна дія цього Закону як такого, який «іншим чином поліпшує становище особи» у розумінні ч. 1 ст. 5 КК України).

Таким чином, якщо особа вчинила злочин до 20 червня 2017 року (включно), то під час зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання застосуванню підлягає ч. 5 ст. 72 КК України в зазначеній редакції в силу як прямої, так і зворотної дії кримінального закону в часі.

Якщо особа вчинила злочин до 20 червня 2017 року (включно) і щодо неї продовжували

застосовуватися заходи попереднього ув'язнення після 21 червня 2017 року, тобто після набрання чинності Законом № 2046-VIII, то під час зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання застосуванню підлягає ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону № 838-VIII. В такому разі цей Закон має переживаючу (ультраактивну) дію. Застосування до таких випадків Закону № 2046-VIII є неправильним, оскільки зворотна дія цього Закону як такого, що «іншим чином погіршує становище особи», відповідно до ч. 2 ст. 5 КК України не допускається.

Якщо особа вчинила злочин з 21 червня 2017 року (включно), то під час зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання застосуванню підлягає ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону № 2046-VIII (пряма дія цього Закону).

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 серпня 2018 року у справі № 663/537/17 (провадження № 13-31кц18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76207318>.

Про заподіяння наслідків у вигляді істотної шкоди для кваліфікації дій за ч. 2 ст. 365 Кримінального кодексу України

Злочини у сфері службової діяльності

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 365 КК України, вичерпується самим фактом вчинення дій, які явно виходять за межі наданих працівнику правоохоронного органу прав чи повноважень, і містять принаймні одну з ознак, визначених у ч. 2 ст. 365 КК України, – супроводжуються насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування. Заподіяння наслідків у вигляді істотної шкоди в розумінні п. 3 примітки ст. 364 КК України не є обов'язковою умовою для кваліфікації дій особи за ч. 2 ст. 365 КК України.

Як установив суд, обвинувачений – Особа 1, обіймаючи посаду оперуповноваженого сектору карного розшуку Іршавського районного відділу Управління Міністерства внутрішніх справ України в Закарпатській області, та обвинувачений – Особа 2, працюючи на посаді помічника дільничного інспектора міліції, а також виконуючи функцію міліціонера-водія цього ж відділу, вчинили завідомо незаконне затримання, а Особа 1 також перевищила службові повноваження, що супроводжувалося застосуванням насильства за відсутності ознак катування.

Підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду стала виключна правова проблема, розв'язання якої необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики. Виключна правова проблема полягає у визначенні способу тлумачення викладених у ч. 2 ст. 365 КК України слів «дії, передбачені частиною першою цієї статті» як таких, що відсилають тільки до дій, що явно виходять за межі наданих службовій особі прав чи повноважень, чи охоплюють ще й їх наслідки у виді істотної шкоди у розумінні п. 3 примітки до ст. 364 КК України.

Законом України від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для

України» до п. 3 примітки до ст. 364 КК України внесено зміни і з нормативної дефініції поняття «істотна шкода» виключено словосполучення «якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків». З огляду на буквальне розуміння змісту п. 3 примітки до ст. 364 КК України істотна шкода може мати виключно матеріальний вимір або перераховуватися в матеріальний еквівалент.

Нове формулювання дефініції ознаки злочину призвело до неоднозначного розуміння її змісту в судовій практиці.

Вирішуючи винесене на розгляд питання, Велика Палата Верховного Суду виходила з того, що зміст кримінально-правової норми слід тлумачити в нерозривному системному зв'язку з іншими положеннями закону про кримінальну відповідальність, його основоположними засадами, а також цілями цього закону й інших нормативно-правових актів.

Законом № 1261-VII до ст. 365 КК України жодних змін не внесено. Зміни до цієї статті були внесені раніше на підставі Закону України від 21 лютого 2014 року № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції», яким суттєво звужено сферу кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень шляхом обмеження кола суб'єктів цього злочину виключно працівниками правоохоронних органів.

Грамотичне і формально-логічне тлумачення змісту ч. 2 ст. 365 КК України говорить про те, що диспозиція цієї правової норми, на відміну від передбаченої ч. 1, не містить прямої вказівки як на обов'язкову ознаку злочину на наслідки протиправних дій у вигляді істотної шкоди.

Очевидним є те, що спосіб перевищення влади чи службових повноважень – застосування насильства, погроза його застосування, застосування зброї чи спеціальних засобів, болісні й такі, що ображають особисту гідність потерпілого, дії, незалежно від наявності чи відсутності наслідків, суттєво підвищує суспільну небезпечність протиправних дій, оскільки становить посягання на найвищі відповідно до ст. 3 Конституції України соціальні цінності – людину, її здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку, правову охорону яких також гарантовано ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо безумовної заборони нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання.

Обмеження критеріїв визначення суспільної небезпечності посягань на основоположні особисті немайнові права людини, а тим більше вирішення питання про їх криміналізацію чи декриміналізацію матеріальним еквівалентом шкоди суперечить самому змісту відповідних об'єктів кримінально-правової охорони, а також ієрархії соціальних цінностей, закріпленій у Конституції України та визначеній міжнародними стандартами.

Дієвість юридичних засобів запобігання протиправній поведінці уповноважених службових осіб є однією з необхідних умов створення правоохоронної системи, яка б досягала головного результату, – захисту прав і законних інтересів людини і громадянина, і таким чином виправдовувала легітимні очікування суспільства. У цьому контексті звуження сфери кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів призведе до протилежного результату – нівелювання гарантій захисту людини

від свавільних посягань з боку цих посадовців, адже створить умови для безкарних найнебезпечніших проявів насильства та жорстокості з використанням залежного становища осіб, котрі перебувають під їх впливом.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 301/2178/13-к (провадження № 13-57кц18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78529879>.

Про неправомірність стягнення процентів за користування кредитом за період після спливу строку кредитування та про визначення початку перебігу позовної давності у кредитних відносинах

Спори, пов'язані з договірними зобов'язаннями

Відповідно до ч. 1 ст. 1048 та ч. 1 ст. 1054 ЦК України кредитодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми кредиту, розмір і порядок одержання яких встановлюються договором. Право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється після спливу визначеного договором строку кредитування (строку, на який позичальник отримав кредит) чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України. Права та інтереси позивача у цих правовідносинах забезпечені ч. 2 ст. 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання.

Спир стосувався стягнення заборгованості за кредитом, відсотками, пенєю, а також стягнення штрафу (фіксованої частини та процентної складової) після спливу передбаченого договором строку кредитування. Сторони строк договору окремо не визначили, але погодили термін закінчення кредитування і термін щомісячного виконання зобов'язання.

У постанові від 2 грудня 2015 року у справі № 6-249цс15 Верховного Суду України вказав, що проценти за кредитом і пеня за процентами підлягають стягненню з відповідача у межах позовної давності, обчисленої за три роки (для процентів) та один рік (для пені) до дня звернення до суду. Виходячи з такої правової позиції, суди обчислювали позовну давність не з дня, коли кредитор дізнався чи мав дізнатися про порушення його права, а у зворотний бік - від дня звернення до суду. Тому Велика Палата Верховного Суду вирішила відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у вказаній постанові ВСУ.

Позовну давність щодо заборгованості за кредитом не можна починати облічувати з дня спливу визначеного договором строку кредитування, оскільки встановлення такого строку має значення не для визначення початку перебігу позовної давності за вимогами кредитодавця щодо погашення заборгованості за цим договором, а насамперед для визначення позичальнику розміру щомісячних платежів.

Якщо кредитний договір встановлює окремі зобов'язання, які деталізують обов'язок позичальника повернути борг частинами та передбачають самостійну відповідальність за невиконання цього обов'язку, то незалежно від визначення у договорі строку кредитування право кредитодавця вважається порушеним з моменту порушення позичальником терміну внесення чергового платежу.

Тому перебіг позовної давності стосовно кожного щомісячного платежу у межах строку кредитування згідно з ч. 5 ст. 261 ЦК України починається після невиконання чи неналежного виконання (зокрема, прострочення виконання) позичальником обов'язку з внесення чергового платежу й обчислюється окремо щодо кожного простроченого платежу. Вказане унеможлиблює визначення початку перебігу позовної давності окремо для погашення всієї заборгованості за кредитним договором.

У разі порушення позичальником терміну внесення чергового платежу, передбаченого договором (прострочення боржника), відповідно до ч. 2 ст. 1050 ЦК України кредитодавець до спливу визначеного договором строку кредитування вправі заявити вимоги про дострокове повернення тієї частини кредиту, що залишилася, і нарахованих згідно зі ст. 1048 ЦК України, але не сплачених до моменту звернення кредитодавця до суду процентів, а також попередніх не внесених до такого моменту щомісячних платежів у межах позовної давності щодо кожного із цих платежів.

Оскільки позовна давність у цій справі до основної вимоги спливла до звернення позивача до суду, то вона спливла і до додаткової вимоги про стягнення з відповідача штрафу та пені. Отже, не може бути стягнута неустойка, нарахована на суму заборгованості за вимогами, щодо яких позовна давність була пропущена. Крім того, право позивача нараховувати проценти за кредитом припинилося зі спливом строку кредитування, а вимога про стягнення нарахованої на проценти неустойки за один рік до звернення до суду є необґрунтованою.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12 (провадження № 14-10цц18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74838904>.

Про мету страхування відповідальності власників транспортних засобів

Справи про відшкодування шкоди

Покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності.

Такого висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду у цій справі, розмежувавши інститут регресу та суброгації.

У випадках, коли деліктні відносини поєднуються з відносинами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, боржником у деліктному зобов'язанні в межах суми страхового відшкодування виступає страховик завдавача шкоди.

Цей страховик, хоч і не завдав шкоди, але є зобов'язаним суб'єктом перед потерпілим, якому він виплачує страхове відшкодування замість завдавача шкоди у передбаченому Законом України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» порядку. Після такої виплати деліктне зобов'язання припиняється його належним виконанням страховиком замість завдавача шкоди. За умов, передбачених у ст. 38 зазначеного Закону та ст. 1191 ЦК України, цей страховик набуває право зворотної

вимоги (регрес) до завдавача шкоди на суму виплаченого потерпілому страхового відшкодування.

Натомість, згідно зі ст. 993 ЦК України та ст. 27 Закону України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР «Про страхування» до страховика потерпілого переходить право вимоги до завдавача шкоди у деліктному зобов'язанні у межах виплаченого потерпілому страхового відшкодування. Після такої виплати деліктне зобов'язання не припиняється. У ньому відбувається заміна кредитора: до страховика потерпілого переходить право вимоги, що належало цьому потерпілому у деліктному зобов'язанні, у межах виплаченого йому страхового відшкодування. Такий перехід права вимоги є суброгацією.

З огляду на це відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у страховика не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування, чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування.

Уклавши договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, страховик на випадок виникнення деліктного зобов'язання бере на себе в межах суми страхового відшкодування виконання обов'язку страхувальника, який завдав шкоди. А тому страховик, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, реалізує право вимоги, передбачене ст. 993 ЦК України та ст. 27 Закону України «Про страхування», шляхом звернення з позовом до страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування норми права, висловленого Верховним Судом України у постанові від 23 грудня 2015 року у справі № 6-2587цс15, відповідно до якого страховик, який виплатив страхове відшкодування, мав право самостійно обирати, до кого саме звертатися з вимогою про стягнення суми виплаченого страховиком відшкодування: до винної особи чи у межах ліміту відповідальності страховика, в якого винна особа застрахувала цивільно-правову відповідальність, до цього страховика.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 755/18006/15-ц (провадження № 14-176цс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75296543>.

Про єдиний підхід у вирішенні спорів про належне виконання зобов'язання, визначеного в іноземній валюті

Провадження в справах «Про виконавче провадження»

У разі ухвалення судом рішення про стягнення боргу в іноземній валюті стягувачу має бути перерахована саме іноземна валюта, визначена судовим рішенням, а не її еквівалент у гривні. Перерахування суми в національній валюті України за офіційним курсом НБУ не вважається належним виконанням.

Відповідно до ч. 3 ст. 53 Закону України «Про виконавче провадження» у разі обчислення суми боргу в іноземній валюті державний виконавець у результаті виявлення у боржника коштів у відповідній валюті стягує ці кошти на валютний рахунок органу державної виконавчої служби для їх подальшого перерахування стягувачу. У разі виявлення коштів у гривнях чи іншій валюті державний виконавець за правилами, встановленими частинами 1 і 2 цієї статті, дає доручення про купівлю відповідної валюти та перерахування її на валютний рахунок органу державної виконавчої служби.

За змістом статей 192 та 524 ЦК України гривня є законним платіжним засобом на території України. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом. Грошове зобов'язання може бути виражене у гривні, або сторони в договорі можуть визначити грошовий еквівалент в іноземній валюті.

Суд встановлює, чи зобов'язання визначено в іноземній валюті, чи у гривні з визначенням грошового еквівалента в іноземній валюті. У разі визначення зобов'язання в іноземній валюті суд не вправі змінювати грошовий еквівалент зобов'язання і в резолютивній частині рішення має зазначити розмір і вид іноземної валюти, що підлягає стягненню.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 761/12665/14-ц (провадження № 14-134цс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75296546>.

Про надання дозволу на виїзд неповнолітньої дитини за межі України без дозволу одного з батьків

Сімейні правовідносини

Нормами законодавства та Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року закріплено основоположний принцип забезпечення найкращих інтересів дитини. Цього принципу необхідно дотримуватися при вирішенні питань про місце проживання дитини у випадку, коли її батьки проживають окремо, про тимчасове розлучення з одним із батьків у зв'язку з необхідністю виїхати за межі країни з іншим із батьків з метою отримання освіти, лікування, оздоровлення. Також з інших причин, обумовлених необхідністю забезпечити дитині повний, гармонійний фізичний, розумовий, духовний, моральний і соціальний розвиток та необхідний для такого розвитку рівень життя.

Велика Палата Верховного Суду вирішила відступити від правового висновку, викладеного в постанові Верховного Суду України від 12 квітня 2017 року у справі № 6-15цс17. Розглядаючи справу про надання дозволу на виїзд дитини за межі України та застосовуючи норми, зокрема, СК України, ВСУ вважав, що пріоритетним у цій категорії справ є дотримання принципу рівності прав батьків щодо дитини. Проте Європейський суд з прав людини, ухвалюючи рішення від 11 липня 2017 року в справі «М. С. проти України» (заява № 2091/13), наголосив, що в такій категорії справ основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини.

Базові положення принципу забезпечення найкращих інтересів дитини покладені в основу багатьох рішень ЄСПЛ, у тому числі шляхом застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої кожен має право

на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Ця стаття охоплює, зокрема, втручання держави в такі аспекти життя, як опіка над дитиною, право батьків на спілкування з дитиною, визначення місця її проживання.

В усіх рішеннях, що стосуються дітей, забезпечення їхніх найкращих інтересів повинно мати першочергове значення. Найкращі інтереси дитини залежно від їх характеру та серйозності можуть переважати інтереси батьків. Дитині, здатній сформулювати власні погляди, при вирішенні питань, які стосуються її життя, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Велика Палата Верховного Суду, враховуючи встановлені обставини справи, які свідчать про те, що тимчасовий виїзд за кордон у супроводі одного з батьків відповідатиме найкращим інтересам дитини, вважає, що під час розгляду справи суди першої та апеляційної інстанцій правильно застосували норми матеріального та процесуального права, та погоджується з висновками про те, що такий дозвіл за відсутності згоди другого з батьків може бути наданий на підставі рішення суду на певний період з визначенням його початку та закінчення.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 712/10623/17 (провадження № 14-244цс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75266002>.

Про визначення місця проживання малолітньої дитини

Сімейні правовідносини

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, які займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає дитині можливість висловлювати свої думки і приділяє їм належну увагу. Розглядаючи справи щодо місця проживання дитини, суди враховують рівність прав матері та батька і беруть до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Суди у справі встановили, що в період з 2007 року до березня 2016 року дитина за спільною згодою батьків проживала з матір'ю. З березня 2016 року вона почала проживати з батьком, оскільки мати залишила постійне місце проживання та виїхала до іншого міста. Спір щодо місця проживання малолітньої дитини виник у сторін після того, як мати виявила бажання забрати дитину на постійне місце проживання з собою. Добровільної спільної згоди щодо визначення місця проживання дитини за місцем проживання матері сторони не досягли.

Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, рішеннями яких визначено проживання малолітньої дитини з батьком за місцем його постійного проживання, оскільки зібрані у справі докази з урахуванням думки дитини і висновку органу опіки та піклування вказують на те, що проживання дитини з батьком

найкраще забезпечить інтереси цієї дитини.

При ухваленні постанови ВП ВС застосувала вимоги ст. 141 СК України про рівність прав матері та батька, частин 1, 2 ст. 161 цього Кодексу щодо вирішення спору судом, з ким із них буде проживати малолітня дитина, та врахування при цьому ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особистої прихильності дитини до кожного з них, віку дитини, стану її здоров'я та інших обставин, що мають істотне значення.

Визначено, що під заборонаю розлучення дитини з матір'ю в контексті Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 року слід розуміти не обов'язковість спільного проживання матері та дитини, а право на їх спілкування, турботу з боку матері та забезпечення з боку обох батьків, у тому числі й матері, прав та інтересів дитини, передбачених цією Декларацією та Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 року.

Відповідно до ст. 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає можливість дитині висловлювати її думки і приділяє їм належну увагу.

У постанові зазначено, що з досягненням віку 10 років у дитини з'являється право не тільки бути вислуханою і почутою, але й право брати активну участь у вирішенні своєї долі, зокрема у визначенні місця проживання. Лише в разі збігу волі трьох учасників переговорного процесу – матері, батька, дитини можна досягти миру і згоди.

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків Верховного Суду України, висловлених у постановах від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16 та від 12 липня 2017 року у справі № 6-564цс17, щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, а саме ст. 161 СК України та принципу 6 Декларації прав дитини про обов'язковість брати до уваги принцип 6 цієї Декларації стосовно того, що малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю. Судді Великої Палати Верховного Суду вважають, що при визначенні місця проживання дитини першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини з огляду на вимоги ст. 3 Конвенції про права дитини.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що Декларація прав дитини не є міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, і не є частиною національного законодавства України. А законодавство України не містить норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Під час розгляду справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77361954>.

Про неправомірність припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних вимог за зобов'язаннями, які підлягають виконанню у різних валютах

Спори, пов'язані з договірними зобов'язаннями

Якщо зобов'язання підлягають виконанню у різних валютах, то такі вимоги не є однорідними і не можуть бути припинені зарахуванням.

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу про визнання недійсним одностороннього правочину – заяви відповідача про припинення зобов'язань шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що виходячи зі змісту ст. 601 ЦК України вимоги, які можуть підлягати зарахуванню на підставі цієї норми права, мають бути зустрічними, однорідними, строк виконання яких настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. У разі, якщо зобов'язання підлягають виконанню у різних валютах – євро та доларах США, то такі вимоги не є однорідними з огляду на те, що євро та долар США – різні валюти, які не є рівнозначними.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 жовтня 2018 року у справі № 914/3217/16 (провадження № 12-176rc18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78112035>.

Про стягнення процентів за користування чужими грошовими коштами

Спори, пов'язані з договірними зобов'язаннями

Термін «користування чужими коштами» може використовуватися у двох значеннях. Перше – це одержання боржником (як правило, за плату) можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу. Друге значення – прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх.

Законодавством встановлені наслідки як надання можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу, так і наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх. Тому відсутні підстави для застосування ст. 536 ЦК України та ч. 1 ст. 1048 ЦК України за аналогією закону.

У разі прострочення виконання грошового зобов'язання, зокрема щодо повернення безпідставно одержаних чи збережених грошей, нараховуються 3 % річних від простроченої суми відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК України.

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу про стягнення процентів за несвоєчасне виконання позадоговірного грошового зобов'язання. Позивач у цій справі сплатив відповідачу гроші на виконання недійсного договору. Внаслідок цього відповідно до ст. 1212 ЦК України виникло зобов'язання щодо повернення відповідачем цих коштів як безпідставно набутого майна, яке відповідач своєчасно не виконав.

Суди першої та апеляційної інстанцій у цій справі виходили з того, що згідно із ч. 2 ст. 1214 ЦК України у разі безпідставного одержання чи збереження грошей

нараховуються проценти за користування ними (ст. 536 цього Кодексу); водночас у цьому випадку розміру процентів за користування грошовими коштами законом не передбачено; відтак нарахування відповідачу процентів за користування чужими грошовими коштами може бути здійснене на рівні облікової ставки НБУ за аналогією закону на підставі приписів ст. 1048 ЦК України. Велика Палата Верховного Суду не погодилася з цими висновками.

Велика Палата ВС звернула увагу на необхідність розрізняти наслідки правомірної і неправомірної поведінки боржника, оскільки такі наслідки різні й регулюються різними нормами права. При цьому це регулювання є вичерпним, тобто прогалина відсутня, отже, відсутні й підстави для застосування аналогії.

Так, відносини щодо сплати процентів за одержання боржником можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу врегульовані ч. 1 ст. 1048 ЦК України: позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом; розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором; якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки НБУ. Такі ж правила щодо сплати процентів застосовуються до кредитних відносин в силу ч. 2 ст. 1054 ЦК України та до відносин із комерційного кредиту в силу ч. 2 ст. 1057 ЦК України.

Наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити грошові кошти, але неправомірно не сплачує їх, також вичерпно врегульовані законодавством. У цьому разі відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК України боржник зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Велика Палата ВС також погодилася з висновком, наведеним у постанові Верховного Суду України від 1 червня 2016 року у справі № 910/22034/15 щодо того, що ст. 625 ЦК України поширює свою дію на всі види грошових зобов'язань. Тому в разі прострочення виконання зобов'язання, зокрема щодо повернення безпідставно одержаних чи збережених грошей, нараховуються 3 % річних від простроченої суми відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК України.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2018 року у справі № 910/10156/17 (провадження № 12-14гс18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627931>.

Про застосування способів захисту, які не приводять до поновлення порушеного права позивача

Укладення, зміна, розірвання, виконання договорів

Предметом позову не може бути встановлення обставини, зокрема обов'язок оформлення документів, які виступають доказами у справі.

Велика Палата Верховного Суду розглянула господарську справу про прийняття виконання зобов'язань шляхом надання позивачу актів приймання-передачі електроенергії.

Вимога надати акт приймання-передачі за договором купівлі-продажу не може бути предметом позову, оскільки такий акт є підтвердженням наявності чи відсутності фактів передачі однією стороною та прийняття іншою стороною предмета договору (в цій справі – електроенергії). Тобто такий акт є лише доказом виконання сторонами обов'язків за договором, а підписання акта не може розглядатись як окремий обов'язок щодо виконання сторонами договірних зобов'язань.

Велика Палата ВС зазначила, що вимога позивача у цій справі про зобов'язання надати акт приймання-передачі електроенергії не відповідає способам захисту прав, встановленим чинним законодавством. Заявлена позивачем у цій справі вимога про зобов'язання відповідача надати акт приймання-передачі за договором купівлі-продажу не приводить до поновлення порушеного права позивача.

Виходячи з цього Велика Палата Верховного Суду закрила провадження у справі відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 231 ГПК України, оскільки спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства. Також Велика Палата Верховного Суду зазначила, що спори про зобов'язання надати чи підписати акт приймання-передачі товару не можуть бути розглянуті й у порядку іншого (ніж господарське) судочинства.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 вересня 2018 року у справі № 905/1926/16 (провадження № 12-187гс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76596894>.

Про тлумачення арбітражної угоди

Укладення, зміна, розірвання, виконання договорів (правочинів) та визнання їх недійсними

Неможливість встановити дійсні наміри сторін щодо обрання певної арбітражної установи виключає виконання арбітражної угоди.

Велика Палата Верховного Суду розглянула господарську справу про стягнення грошової суми. Відповідач просив припинити провадження у справі, оскільки відповідно до арбітражної угоди цей спір має вирішуватись арбітражним судом.

Велика Палата Верховного Суду дійшла таких висновків:

– у разі наявності арбітражної угоди між сторонами спору та поданого стороною відповідно до вимог ГПК України клопотання про припинення провадження господарський суд може продовжити розгляд справи за умови встановлення в передбаченому законом порядку недійсності, втрати чинності або неможливості виконання вказаної угоди не пізніше початку розгляду справи по суті;

– господарський суд має тлумачити будь-які неточності в тексті арбітражної угоди та розглядати сумніви щодо її дійсності, чинності та виконуваності на користь її дійсності, чинності та виконуваності, забезпечуючи принцип автономності арбітражної угоди;

– суд може визнати угоду такою, що не може бути виконана, внаслідок істотної помилки сторін у назві арбітражу, до якого передається спір (відсилання до неіснуючої арбітражної установи), за умови відсутності в арбітражній угоді вказівки на місце проведення арбітражу чи будь-яких інших положень, які б дозволяли встановити дійсні наміри сторін щодо обрання певної арбітражної установи чи регламенту, за яким має здійснюватись арбітражний розгляд. У разі невизначеності арбітражної установи

сторона арбітражної угоди не має обов'язку перед зверненням до компетентного державного суду звертатися до однієї чи декількох арбітражних установ для того, щоб вони вирішили питання щодо своєї компетенції стосовно цього спору.

Оскільки у цій справі неможливо встановити дійсні наміри сторін щодо обрання певної арбітражної установи, Велика Палата Верховного Суду відхилила посилання відповідача на те, що арбітражна угода не була визнана недійсною та невиконуваною на момент звернення позивача до суду.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 серпня 2018 року у справі № 906/493/16 (провадження № 12-142rc18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977571>.

Про штучну зміну виду судочинства

Договір купівлі-продажу

Визначення у позові такого складу сторін у справі, який не відповідає реальному складу учасників спору у спірних правовідносинах, не може змінювати вид судочинства, в якому слід розглядати такий спір.

Велика Палата Верховного Суду розглянула цивільну справу за позовом фізичної особи та юридичної особи до двох юридичних осіб про визнання недійсним договору, укладеного відповідачами, та про витребування нерухомого майна від одного з відповідачів на користь юридичної особи позивача.

Суд апеляційної інстанції відмовив у позові фізичній особі – позивачу, а в частині вимог юридичної особи – позивача провадження у справі закритив.

Велика Палата Верховного Суду постанову апеляційного суду залишила без змін і зазначила, що фактично спір виник між юридичними особами щодо права на спірне нерухоме майно, а саме: позовні вимоги про визнання недійсним правочину купівлі-продажу нерухомого майна, укладеного між двома юридичними особами, витребування нерухомого майна в юридичної особи на користь іншої юридичної особи; зазначений спір між юридичними особами підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 520/15970/16-ц (провадження № 14-415ц18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78496651>.

Про прийняття до складу учасників ТОВ особи, майновий вклад якої не належить їй на праві власності

Укладення, зміна, розірвання, виконання договорів

Відсутність в особи права власності на майно, яке вона зобов'язується внести в якості свого майнового вкладу, не є підставою для визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства про прийняття цієї особи до складу учасників товариства.

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом учасника ТОВ до цього товариства та іншого учасника товариства. Позивач просив, зокрема, визнати недійсним рішення зборів учасників ТОВ про прийняття до складу учасників товариства

другого відповідача, який зобов'язався внести як свій вклад майно. Позивач мотивував свої вимоги, серед іншого, тим, що другий відповідач не був власником цього майна.

Велика Палата Верховного Суду не погодилася з тим, що це може бути підставою для визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства про прийняття особи до складу учасників товариства.

Обов'язок нового учасника, що виник за результатами проведення загальних зборів учасників товариства, передати в майбутньому право власності на майно товариству сам по собі не порушує будь-яких прав на це майно. У разі, якщо учасник товариства не виконав свого обов'язку щодо передачі права власності на майновий вклад, органами управління товариства (загальними зборами учасників) може вирішуватися питання щодо подальшого перебування учасника у складі товариства.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2018 року у справі № 911/1437/17 (провадження № 12-226гс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977509>.

Про юрисдикцію спорів про скасування рішення, запису щодо державної реєстрації речового права на нерухоме майно чи обтяження такого права за іншою особою

Спори з приводу забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування

Спір про скасування рішення, запису щодо державної реєстрації речового права на нерухоме майно чи обтяження такого права за іншою особою у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно є цивільно-правовим. А тому вирішення таких спорів здійснюється за правилами цивільного або господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін.

Належним відповідачем у справах за позовом про скасування рішення, запису щодо державної реєстрації права чи обтяження має бути особа, право чи обтяження якої зареєстровано.

Велика Палата Верховного Суду розглянула адміністративну справу за позовом приватного підприємства до районної державної адміністрації, треті особи – фізична особа і ТОВ. Позивач просив визнати протиправним та скасувати рішення державного реєстратора про реєстрацію права оренди земельної ділянки за ТОВ, яке уклало договір оренди землі з власником – фізичною особою.

Вирішуючи справу в межах адміністративного провадження, суди попередніх інстанцій виходили з того, що між позивачем і ТОВ відсутній спір про право оренди земельної ділянки, оскільки позивач оскаржує виключно порушення суб'єктом владних повноважень порядку здійснення державної реєстрації речових прав.

Скасовуючи ці судові рішення і закриваючи провадження у справі, Велика Палата Верховного Суду зазначила, що визнання протиправним і скасування рішення, запису щодо державної реєстрації права оренди на земельну ділянку в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно за третьою особою є захистом прав позивача на земельну ділянку від їх порушення іншою особою, за якою зареєстровано аналогічне право щодо того ж самого нерухомого майна. Отже, в зазначеній категорії справ вирішуються спори про цивільне право між особами, які вимагають скасування

державної реєстрації, й особами, за якими зареєстровано право чи обтяження. А тому мають розглядатися судами господарської або цивільної юрисдикції залежно від суб'єктного складу сторін спору.

Оскільки належним відповідачем у цій справі має бути юридична особа, за якою зареєстроване право оренди, то Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що цей спір має вирішуватися за правилами господарського судочинства.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у справі № 823/2042/16 (провадження № 11-377апн18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77969515>.

Про віндикацію нерухомого майна, відчуженого неодноразово, реєстрацію права власності на нього та застосування позовної давності

Спори, що виникають із земельних правовідносин

Власник може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Для такого витребування оспорювання наступних рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника.

Рішення суду про задоволення позовної вимоги про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем.

У цій справі сільська рада двічі розпорядилася земельною ділянкою державного лісового фонду з перевищенням своїх повноважень: прийняла рішення про

вилучення із земель лісового фонду та введення у межі села земельної ділянки, після чого прийняла рішення про відчуження земельної ділянки на користь фізичної особи, якій згодом був виданий державний акт про право власності на земельну ділянку. Обласна державна адміністрація, від імені якої в інтересах держави позов подав прокурор, просила: визнати неправомірним і скасувати рішення сільради про відчуження земельної ділянки на користь фізичної особи; про визнання недійсним державного акта, виданого цій фізичній особі; про витребування земельної ділянки з незаконного володіння фізичної особи на користь держави та зобов'язання повернути земельну ділянку. Позовні вимоги були задоволені повністю.

З огляду на те, що первинне рішення сільради, на підставі якого земельна ділянка була вилучена із земель лісового фонду та введена у межі села, було скасоване господарським судом в іншому провадженні, Велика Палата Верховного Суду скасувала судові рішення в частині визнання неправомірним і скасування другого рішення сільради про відчуження земельної ділянки на користь фізичної особи та про визнання недійсним державного акта; в частині вимоги про витребування земельної ділянки судові рішення змінені: постановлено витребувати земельну ділянку з незаконного володіння фізичної особи на користь держави.

Оскільки вимоги про визнання неправомірним і скасування рішення сільради та про визнання недійсним державного акта не відповідають ефективним способам захисту, то у задоволенні цих вимог слід відмовити. Втім, це не виключає можливості задоволення віндикаційного позову.

Велика Палата Верховного Суду зазначила, що метою віндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений. У випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно. Отже, судові рішення про задоволення віндикаційного позову є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем. Така державна реєстрація має бути здійснена безпосередньо на підставі згаданого судового рішення без додаткового звернення власника нерухомого майна до суду з позовною вимогою щодо відповідної реєстрації. Судове рішення про задоволення віндикаційного позову є підставою для державної реєстрації права власності за позивачем лише за умови, що на момент такої реєстрації право власності зареєстроване саме за відповідачем.

Задоволення вимоги про витребування нерухомого майна з незаконного володіння особи, за якою воно зареєстроване на праві власності, відповідає речово-правовому характеру індикаційного позову та призводить до ефективного захисту прав власника. У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387 і 388 ЦК України, є неефективним.

Сільська рада заявила у суді першої інстанції про застосування позовної давності до всіх позовних вимог, зокрема і до вимоги про витребування земельної ділянки від фізичної особи.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що для цілей застосування ч. 3 та 4 ст. 267 ЦК України поняття «сторона у спорі» може не бути тотожним за змістом поняттю «сторона у цивільному процесі»: сторонами в цивільному процесі є такі її учасники, як позивач і відповідач, тоді як сторонами у спорі є належний позивач і той належний відповідач, до якого звернута відповідна матеріально-правова вимога позивача.

Тому у спорі з декількома належними відповідачами, в яких немає солідарного обов'язку (до яких не звернута солідарна вимога), один із них може заявити суду про застосування позовної давності тільки щодо тих вимог, які звернуті до нього, а не до інших відповідачів. Останні не позбавлені, зокрема, прав визнати ті вимоги, які позивач ставить до них, чи заявити про застосування до цих вимог позовної давності.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що відсутні підстави для застосування позовної давності до вимоги про витребування земельної ділянки у фізичної особи, яка про таке застосування у суді першої інстанції не заявляла.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16 (провадження № 14-208цс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81574015>.

Рішення
Касаційного адміністративного суду
у складі Верховного Суду

Про можливість судового оскарження відмови органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою

Справи зі спорів з приводу забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування, зокрема зі спорів у сфері: землеустрою, державної експертизи землевпорядної документації, регулювання земельних відносин

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі Судової палати для розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду, частково задоволено касаційну скаргу Авангардівської селищної ради Овідіопольського району Одеської області у справі за позовом особи до цієї ради про визнання незаконним рішення про відмову в наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність для будівництва та обслуговування жилого будинку.

Колегія суддів Судової палати відступила від правового висновку, висловленого у постанові від 14 березня 2018 року у справі № 804/3703/16 (провадження № К/9901/1529/17), що рішення суб'єкта владних повноважень на стадії надання дозволу на розробку проекту землеустрою не має правового значення і не порушує прав особи.

Колегія суддів Судової палати акцентує увагу на тому, що ухвалення рішення є результатом певної правової процедури, яка йому передуює. Тобто, відповідно до ст. 118 ЗК України порядок безоплатної передачі земельних ділянок у власність громадянам передбачає визначену земельно-правову процедуру.

Верховний Суд вважає, що відмова органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою фактично створює перешкоди для подальшого позитивного вирішення питання на користь особи, яка замовила і розробила проект землеустрою всупереч відмові у наданні такого дозволу, а тому може бути предметом судового оскарження.

У рішенні зазначено, що строк розгляду клопотання є строком виконання органом місцевого самоврядування своїх повноважень (компетенції). Цей строк та інші елементи (складові) утворюють структуру повноважень суб'єкта владних повноважень. Недотримання строку виконання обов'язку є свідченням формального порушення реалізації повноважень, проте повинно оцінюватися в межах причин і умов, які призвели до цього. Недотримання строку виконання обов'язку не означає припинення повноважень органу місцевого самоврядування і втрату ним правоможності на ухвалення будь-яких рішень, в тому числі й тих, які є предметом спору у цій справі. Тому пропуск цього строку сам по собі не свідчить про протиправність ухваленого рішення.

Використання особою права замовити проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки без згоди уповноваженого органу не позбавляє обов'язку відповідача розглянути заяву згідно із чинним законодавством і прийняти відповідне рішення.

Відтак, якщо зацікавлена особа замовила проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки без згоди уповноваженого органу у встановлений строк, вона не позбавляється права на оскарження бездіяльності відповідного органу.

При цьому, відмовляючи у наданні дозволу, відповідний орган повинен навести усі підстави відмови.

Отже, Верховний Суд у складі колегії суддів Судової палати вважає, що рішення Авангардівської селищної ради від 18 червня 2015 року № 1338-V прийняте з порушенням норм ЗК України та не може вважатися обґрунтованим, добросовісним і законним, оскільки належних мотивів та причин такої відмови у вказаному рішенні органу місцевого самоврядування не наведено.

З огляду на викладене Суд дійшов висновку, що судом апеляційної інстанції прийнято правильне по суті рішення, проте з неправильним застосуванням норм матеріального права, у зв'язку з чим суд касаційної інстанції вважає за необхідне змінити рішення суду апеляційної інстанції в частині мотивів його прийняття. В іншій частині рішення підлягає залишенню без змін.

Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2018 року у справі № 509/4156/15-а – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78626478>.

Про застосування Порядку обчислення середньої заробітної плати при поновленні на посаді поліцейського Національної поліції України на підставі судового рішення

Справи зі спорів з відносин публічної служби, зокрема справи щодо звільнення з публічної служби

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі суддів палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян Касаційного адміністративного суду, частково задоволено касаційну скаргу Національної поліції України у справі за позовом особи до Національної поліції України, Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України про скасування наказу, поновлення на роботі та стягнення грошового забезпечення за час вимушеного прогулу.

Суть спору полягала в тому, що особу було звільнено зі служби в поліції через службову невідповідність. Вважаючи своє звільнення незаконним, а оскаржуваний наказ відповідача таким, що винесений з порушенням процедури, встановленої законодавством, позивач звернувся до суду з цим адміністративним позовом.

Саме з огляду на різну практику застосування Порядку обчислення середньої заробітної плати (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 року № 100) і Порядку виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання (затверджений Наказом МВС України від 6 квітня 2016 року № 260) при обчисленні середнього заробітку за час вимушеного прогулу Верховний Суд ухвалою від 19 червня 2018 року вирішив передати зазначену справу на розгляд палати Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Прийняття рішення про проведення атестування поліцейських з інших підстав, ніж зазначені у ч. 2 ст. 57 Закону України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про національну поліцію», суперечить ч. 2 ст. 19 Конституції України.

Колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що призначення атестації позивача одразу ж після прийняття його на роботу (службу в поліції) безвідносно до вирішення питань кар'єри (призначення позивача на вищу посаду або переведення на нижчу посаду) або дисциплінарного провадження є незаконним.

Верховний Суд зауважує, що оскільки негативне рішення атестаційної комісії тягне за собою правові наслідки у вигляді звільнення особи зі служби через службову невідповідність, таке рішення, незалежно від форми його документального закріплення (протокол, окремий акт), повинно бути вмотивованим, деталізованим і повним, відображати усі суттєві обставини, що мали вплив на його прийняття.

При цьому суд касаційної інстанції зауважує, що відповідно до вимог законодавства передумовою винесення наказу про призначення особи на посаду поліцейського є вирішення питання його відповідності вимогам, які передбачені Законом України «Про національну поліцію». Отже, з'ясування відповідності особи вимогам до поліцейського, визначеним у статтях 49, 61 Закону України «Про національну поліцію», повинно відбуватися до прийняття такої особи на службу, а не після. В той же час обставина звільнення особи з посади через службову невідповідність істотно порушує її права, оскільки така підстава звільнення дискредитує працівника та перешкоджає подальшому працевлаштуванню.

Таким чином, колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про протиправність звільнення позивача зі служби в поліції, необхідність поновлення його на відповідній посаді та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Ураховуючи, що чинність нормативно-правового акта – це юридична передумова його дії та застосування, що надає йому нормативної обов'язковості в системі законодавства та юридичної властивості підпорядковувати дію відповідних нормативно-правових актів, а також беручи до уваги наведені приписи чинного законодавства, судова палата дійшла висновку про неможливість застосування Порядку виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання до спірних правовідносин та застосовність Порядку обчислення середньої заробітної плати.

При обчисленні розміру середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу слід використовувати формулу, за якою обрахуванню підлягає сума заробітку за робочі дні, виходячи із середньоденного заробітку, обчисленого відповідно до положень порядку.

Однак суди попередніх інстанцій при нарахуванні загальної суми середнього заробітку за час вимушеного прогулу обчислили її шляхом множення середньоденної заробітної плати на число календарних, а не робочих днів, що суперечить змісту зазначених вище норм права та практиці їх застосування.

Таким чином, у справі зібрані усі необхідні докази і вони не потребують додаткової перевірки, обставини справи з'ясовані повно та правильно, а рішення є помилковим тільки в частині обсягу задоволених позовних вимог, що можна виправити шляхом зміни резолютивної частини рішення суду і не потребує зміни мотивів його прийняття. Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 808/928/16 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78231539>.

Про непоширення положень ч. 1 ст. 250 Господарського кодексу України щодо строків застосування адміністративно-господарських санкцій на штрафні (фінансові) санкції, передбачені Указом Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки»

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної фінансової політики, зокрема зі спорів у сфері грошового обігу та розрахунків, у тому числі спорів за участю органів доходів і зборів

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі суддів Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду, задоволено касаційну скаргу Головного управління ДФС у Волинській області у справі за позовом ТОВ «Клевер Сторс» до Головного управління ДФС у Волинській області про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення.

Суть спору полягала в тому, що до позивача на підставі абз. 3 ст. 1 Указу Президента України від 12 червня 1995 року № 436/95 «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» були застосовані штрафні санкції, що, на його думку, є безпідставним, оскільки він не допустив порушень вимог постанови Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637 «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні». Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов висновку, що позивачем допущено порушення вимог зазначеної постанови, а саме неоприбуткування готівкової виручки у КОРО на підставі фіскальних звітних чеків, проте враховуючи, що штрафні санкції за вказане порушення в розумінні статей 238, 239 ГК України є адміністративно-господарськими санкціями, то відповідно їх застосування можливе лише в межах строків, встановлених ст. 250 ГК України.

Згідно з ухвалою Верховного Суду від 11 вересня 2018 року у справі № 803/780/17 Верховний Суд розглядав справу з подібними правовідносинами, а саме № 803/1397/17 (К/9901/26530/18) за позовом ФОП Особи 5 до Головного управління Державної фіскальної служби у Волинській області про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, і висловив правову позицію, що фінансові санкції, передбачені Указом Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки», в розумінні ст. 238, ст. 239 ГК України є адміністративно-господарськими санкціями, застосування яких можливе лише в межах строків, встановлених ст. 250 ГК України.

Суд вважає за необхідне відступити від висновку, зробленого у постанові від 20 березня 2018 року у справі № 803/1397/17, щодо застосування ст. 250 ГК України з огляду на таке.

Пунктом 1 ст. 250 ГК України визначено, що адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності,

крім випадків, передбачених законом.

Проте у п. 2 ст. 250 ГК України передбачено, що дія цієї статті не поширюється на штрафні санкції, розмір і порядок стягнення яких визначені Податковим кодексом України, Законом України від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» та іншими законами, контроль за дотриманням яких покладено на органи доходів і зборів (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76397932>).

З набранням чинності Законом України від 2 грудня 2010 року № 2756-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України», положення ч. 1 ст. 250 ГК України щодо строків застосування адміністративно-господарських санкцій, на застосування штрафних (фінансових) санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки у національній валюті, зокрема і порушення оприбуткування готівки в касах підприємств, не розповсюджуються.

Верховний Суд вважає, що застосування до суб'єктів господарювання штрафних (фінансових) санкцій на підставі абз. 3 ст. 1 Указу Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» є правомірним. Таке правозастосування відповідає правовій позиції Верховного Суду України, закріпленій у постанові від 2 квітня 2013 року у справі № 21-77а13.

Відповідно, положення ч. 2 ст. 250 ГК України слід розуміти таким чином, що дія ч. 1 вказаної статті не поширюється на штрафні санкції, розмір і порядок стягнення яких визначені в тому числі зазначеним Указом, який має юридичну силу Закону, контроль за дотриманням якого покладено на фіскальні органи.

Висновки судів попередніх інстанцій, що штрафні санкції у спірних правовідносинах, за порушення вимог Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні є адміністративно-господарськими санкціями, які мають застосовуватись з урахуванням строків, передбачених ст. 250 ГК України, є помилковими з огляду на те, що порушення щодо несвоєчасного оприбуткування готівки допущено позивачем вже після набрання чинності змін до ст. 250 ГК України.

Верховний Суд дійшов висновку, що при ухваленні оскаржуваних судових рішень суд першої та апеляційної інстанцій допустили неправильне застосування норм матеріального права (неправильне тлумачення), що призвело до безпідставного скасування оскаржуваного податкового повідомлення – рішення в частині, яке було прийняте контролюючим органом відповідно до норм чинного законодавства, а тому касаційна скарга Головного управління ДФС у Волинській області на постанову Волинського окружного адміністративного суду від 14 вересня 2017 року та постанову Львівського апеляційного адміністративного суду від 17 січня 2018 року підлягає задоволенню.

Постанова Верховного Суду від 5 листопада 2018 року у справі № 803/780/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77749439>.

Про незаконність проведення позапланової перевірки контролюючим органом на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні

Справи зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України, зокрема зі спорів щодо: цивільного захисту; охорони праці

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду, задоволено касаційну скаргу ПАТ «По газопостачанню та газифікації «Донецькоблгаз» у справі за його ж позовом до Головного управління Держпраці у Донецькій області про визнання неправомірним та скасування припису.

Суть спору полягала в тому, що на підставі акта перевірки суб'єкта господарювання Головним управлінням Держпраці у Донецькій області було винесено припис, який, на думку позивача, є неправомірним, оскільки відповідач при здійсненні перевірки вийшов за межі наданих ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 25 липня 2017 року у справі № 234/10050/17 (провадження № 1-кс/234/3825/17) повноважень та провів перевірку за межами рамок кримінального провадження, оскільки ним проведено перевірку товариства не лише щодо «дотримання вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки», як визначено в ухвалі, і щодо «дотримання вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки, вимог безпечного виконання та організації технічного обслуговування експлуатації газового господарства».

Згідно з ухвалою Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 805/3137/17-а після вчинення дій з підготовки справи для касаційного розгляду Судом встановлено наявність висновку колегії суддів Касаційного адміністративного суду щодо застосування ч. 1 ст. 6 Закону України від 5 квітня 2007 року № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Зокрема, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 804/6790/17 (провадження К/9901/6599/18) у постанові від 3 травня 2018 року, розглянувши касаційну скаргу ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», дійшов висновку про законність проведення позапланової перевірки суб'єкта господарської діяльності на підставі ухвали слідчого судді постановленої у межах кримінального провадження.

Водночас, під час підготовки до розгляду справи за позовом ПАТ «По газопостачанню та газифікації «Донецькоблгаз» до Головного управління Держпраці у Донецькій області про визнання неправомірним та скасування припису, Суд дійшов висновку, що суб'єкт владних повноважень у таких справах має діяти лише на підставі та в межах закону, що регулює його діяльність, та враховуючи, що ч. 1 ст. 6 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» не передбачено такої підстави, як ухвала слідчого судді, то позапланова перевірка була проведена незаконно, тобто фактично Суд зробив протилежний висновок від позиції колегії суддів у справі № 804/6790/17 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74375652>).

Суд перевіряв підстави проведення позапланових перевірок контролюючими органами, зазначеними в Законі, обґрунтованість таких перевірок, призначених та

проведених на підставі ухвали судді слідчого у кримінальному провадженні.

Поміж вказаних підстав відсутня така підстава, як проведення позапланової перевірки Держпрацею за ухвалою слідчого судді у кримінальному провадженні.

Суд звертає увагу, що прямого зобов'язання на призначення позапланової перевірки слідчий суддя не надавав, а лише надав дозвіл на її проведення та визначив суб'єкт, який таку перевірку може провести.

Отже, відповідач, отримавши ухвалу Краматорського міського суду Донецької області від 25 липня 2017 року у справі № 234/10050/17, мав можливість перевірити, чи можливе виконання такого рішення слідчого судді контролюючим органом, не виходячи за межі повноважень, які надані йому Законом.

Таким чином, дії відповідача щодо проведення позапланової перевірки позивача на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні є незаконними. Враховуючи незаконність проведення позапланової перевірки, припис, виданий на підставі такої ухвали, також є незаконним і має бути скасований.

Суди попередніх інстанцій не врахували, що правові підстави для проведення позапланової перевірки відсутні, а тому хибно надали оцінку припису відповідача.

За таких обставин, Суд встановив наявність підстав для скасування рішень судів попередніх інстанцій із прийняттям нового рішення про задоволення позову.

Постанова Верховного Суду від 19 жовтня 2018 року у справі № 805/3137/17-а – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77249163>.

Про належність доказів надіслання позовної заяви суб'єктом владних повноважень

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної фінансової політики, зокрема зі спорів у сфері державного регулювання ринків фінансових послуг, у тому числі операцій із цінними паперами

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду, задоволено касаційну скаргу Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку у справі за її ж позовом до ТОВ «Фінансова компанія «Велес» про стягнення штрафу.

Суть спору полягала у тому, що позивач вважає, що суд першої інстанції неправомірно зобов'язав його надати як доказ надіслання відповідачу позовної заяви з додатками опис вкладення поштової кореспонденції та не мав підстав повертати матеріали позову.

Правовий висновок Верховного Суду за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Згідно з ухвалою Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі № 820/1186/17 після вчинення дій з підготовки справи для касаційного розгляду колегією суддів Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді встановлено наявність протилежних висновків колегій суддів Касаційного адміністративного суду з питань оцінки дотримання позивачами вимог ч. 3 ст.106 КАС України (у редакції до 15 грудня 2017 року) у випадках надання на підтвердження надіслання відповідачеві копії

позовної заяви з додатками копії фіскального чеку без опису вкладення поштового відправлення.

Зокрема, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 810/3373/14 (провадження № К/9901/3984/18) у постанові від 13 лютого 2018 року, розглянувши касаційну скаргу Білоцерківської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міндоходів у Київській області, дійшов висновку про відсутність обов'язку суб'єкта владних повноважень надавати поряд з чеком про відправлення поштової кореспонденції відповідачу опис вкладення та скасував ухвали судів попередніх інстанцій з направленням справи для продовження розгляду.

Водночас інша колегія суддів Касаційного адміністративного суду у постанові від 13 березня 2018 року у справі №820/3003/17 (провадження № К/9901/3262/17), залишаючи ухвали судів попередньої інстанції без змін, а касаційну скаргу Головного управління Державної фіскальної служби у Харківській області без задоволення, зазначила серед іншого, що розрахунковий документ, виданий поштовим відділенням, є лише доказом надання (оплати) послуг поштового зв'язку, проте не дає можливості суду перевірити вміст поштового відправлення і не містить повної адреси одержувача. Тому дійшла висновку, що належним доказом надіслання відповідачу документів може бути опис вкладення разом з розрахунковим документом.

Аналогічного висновку про необхідність надання опису вкладення дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду під час розгляду касаційної скарги Головного управління Державної фіскальної служби у Харківській області у справі № 820/2864/17 (касаційне провадження № К/9901/40099/18, постанова від 17 квітня 2018 року).

Отже, має місце різна практика щодо застосування ч. 3 ст. 106 КАС України (у редакції до 15 грудня 2017 року). Тому використання висновку з однієї з указаних справ Касаційного адміністративного суду відбудеться з відступленням від протилежного висновку того ж Суду.

Відповідно до ч. 19 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 року № 270, внутрішні поштові відправлення з оголошеною цінністю можуть прийматися для пересилання з описом вкладення та/або з післяплатою. Тобто до інших видів листів крім листів з оголошеною цінністю опис вкладення не передбачений.

Враховуючи, що з описом вкладення можуть бути лише листи з оголошеною цінністю, Суд робить висновок про невідповідність приписам чинного законодавства рішень судів попередніх інстанцій щодо витребування у позивача опису вкладення з підписом працівника поштового зв'язку, оскільки цього не вимагає ч. 3 ст. 106 КАС України (в редакції до 15 грудня 2017 року).

Суд робить висновок, що належним доказом надіслання суб'єктом владних повноважень позовної заяви з додатками відповідачу та третім особам є квитанція або касовий чек, в якому зазначено найменування оператора та об'єкта поштового зв'язку, які надають послуги, дата та вид послуги, її вартість.

Отже, Суд встановив порушення норм процесуального права при ухваленні

судових рішень, а тому рішення судів попередніх інстанцій мають бути скасовані, з відправленням справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Постанова Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 820/1186/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74870690>.

Про обов'язковість сплати судового збору територіальними управліннями Державної служби України з питань праці

Справи зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України, зокрема зі спорів щодо: цивільного захисту; охорони праці

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду, залишено без задоволення касаційну скаргу Управління Держпраці в Івано-Франківській області у справі за позовом ПАТ «Укрнафта» в особі Науково-дослідного і проектного інституту до Управління Держпраці в Івано-Франківській області про визнання неправомірною та скасування постанови про накладення штрафу.

Суть спору полягала в тому, що відповідач подав апеляційну скаргу на постанову Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 4 квітня 2017 року у справі № 809/365/17, якою повністю задоволено позовні вимоги. Однак її було повернуто у зв'язку з неусуненням недоліків – несплатою судового збору. На обґрунтування поданої касаційної скарги Управління Держпраці вказує на те, що судом апеляційної інстанції порушено норми матеріального права. Так, скаржник стверджує, що при реалізації державної політики з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю в межах Івано-Франківської області Державна служба України з питань праці діє через Управління Держпраці, а тому Управління Держпраці, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 5 Закону України від 8 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір», звільняється від сплати судового збору в усіх судових інстанціях.

Колегії суддів судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справах за касаційними скаргами Головного управління Держпраці у Дніпропетровській області, Управління Держпраці в Івано-Франківській області дійшли висновку про помилковість висновків судів апеляційних інстанцій щодо необхідності сплати судового збору за подання апеляційної скарги зазначеними управліннями (постанови суду від 25 липня 2018 року у справі № 804/8122/16; від 30 липня 2018 року у справі № 809/280/17). Колегії суддів касаційної інстанції виходили з того, що оскільки територіальні управління Держпраці, відповідно до п. 7 Положення про Державну службу України з питань праці, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 року № 96, реалізують повноваження зазначеної служби, то пільги щодо звільнення від сплати судового збору в усіх інстанціях, передбачені п. 20 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», для центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, поширюються і на

його територіальні органи та відділення.

Водночас колегія судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у аналогічних спірних правовідносинах зауважила, що норми п. 20 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» є чіткими та не передбачають розширеного тлумачення в частині віднесення територіальних органів Держпраці до переліку суб'єктів, звільнених від сплати судового збору (постанова від 30 серпня 2018 року у справі № 816/1495/17).

Колегія суддів об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду погоджується з висновками колегії судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав та вважає за необхідне відмовити в задоволенні касаційної скарги Управління Держпраці в зазначеній справі з огляду на таке.

Мета встановлення судового збору за подання апеляційної скарги не зводиться до переслідування фінансових цілей – наповнення доходної частини Державного бюджету України, а передбачає запобігання поданню безпідставних та явно очевидно необґрунтованих скарг. Однак законом визначено також коло осіб, які користуються пільгами щодо сплати судового збору у вигляді повного звільнення від його сплати в усіх судових інстанціях.

Аналізуючи перелік органів державної влади, вказаних у пунктах 18–20 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», можна побачити, що законодавець чітко та вичерпно визначив межі дії блага у вигляді звільнення від сплати судового збору на центральні органи виконавчої влади з поширенням чи без поширення на їх територіальні органи.

Водночас п. 20 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» не передбачає подвійного трактування в частині звільнення від сплати судового збору територіальних органів Держпраці як таких, які в силу приписів п. 7 Положення про Державну службу України з питань праці, реалізують повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю – Державної служби з питань праці України.

А відтак Управління Держпраці, створене відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України від 17 березня 2011 року № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади», як окрема юридична особа публічного права та реалізуючи, згідно з п. 7 Положення про Державну службу України з питань праці, повноваження Державної служби з питань праці України, в розумінні приписів п. 20 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», не може бути звільнене від сплати судового збору в усіх інстанціях.

З огляду на викладене колегія суддів вважає, що ухвалою Львівського апеляційного адміністративного суду від 18 липня 2017 року правомірно та обґрунтовано повернуто апеляційну скаргу Управління Держпраці у зв'язку з несплатою судового збору, позаяк пільги, передбачені п. 20 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», не поширюються на скаржника.

Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 809/365/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78231333>.

Про юрисдикцію спорів щодо правомірності набуття особою права власності на виплачену суб'єктом владних повноважень адресну допомогу та стягнення цих сум

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики, зокрема зі спорів щодо: соціального захисту; соціального захисту та зайнятості інвалідів; соціальних послуг

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі Судової палати для розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду, частково задоволено касаційну скаргу особи у справі за позовом Управління праці та соціального захисту населення Першотравневої районної державної адміністрації Донецької області до цієї ж особи про стягнення надміру виплаченої щомісячної адресної допомоги.

Суть спору полягала в тому, що відповідачці як внутрішньо переміщеній особі призначено щомісячну адресну допомогу, яку перераховано на її банківський рахунок за період з 3 листопада 2014 року по 28 лютого 2015 року в розмірі 3477,07 грн. В подальшому під час проведення перевірки відомостей, зазначених у заяві відповідачки, про відсутність у володінні її сім'ї житлового приміщення, транспортних засобів та коштів на депозитному банківському рахунку, управлінням встановлено наявність за відповідачкою двох зареєстрованих транспортних засобів, у зв'язку з чим виплату щомісячної адресної допомоги їй припинено. Добровільно повернути кошти переплаченої допомоги відповідачка відмовилась. Постановою Першотравневого районного суду Донецької області від 8 липня 2015 року, яка залишена без змін ухвалою Донецького апеляційного адміністративного суду від 11 січня 2017 року, позов задоволено і стягнуто з відповідачки на користь позивача суму надміру виплаченої щомісячної адресної допомоги. З ухваленими у справі рішеннями відповідачка не погодилась і подала касаційну скаргу.

Отримавши спірну щомісячну адресну допомогу, відповідачка набула право власності на неї, і їй як власниці цих грошових коштів належать права та повноваження щодо володіння, користування та розпорядження.

Отже, оскільки у справі, що розглядається, спір виник щодо правомірності набуття відповідачем (фізичною особою) права власності на виплачену позивачем (суб'єктом владних повноважень) адресну допомогу та стягнення цієї суми з відповідача як з недобросовісного набувача, тому цей спір має приватно-правовий, а не публічний характер, і його вирішення не належить до юрисдикції адміністративних судів.

Висновки щодо належності справ цієї категорії до юрисдикції цивільних судів висловлював Верховний Суд України у постановках від 22 вересня 2015 року № 21-2209а15 та № 21-1884а15, і Верховний Суд не знаходить підстав для відступу від зазначених висновків.

За таких обставин Суд дійшов висновку, що судовий захист порушених прав у цій справі слід здійснювати за правилами цивільного судочинства, що в свою чергу виключає можливість розгляду даної справи за правилами адміністративного

судочинства, у зв'язку з чим за правилами ст. 354 КАС України судові рішення у справі підлягають скасуванню, а провадження у справі – закриттю.

Постанова Верховного Суду від 1 листопада 2018 року у справі № 241/1152/15-а – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77588082>.

Про дії роботодавця, які свідчать про вчинення ним усіх необхідних дій для працевлаштування інвалідів відповідно до вимог Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики, зокрема зі спорів щодо: соціального захисту; соціального захисту та зайнятості інвалідів; соціальних послуг, у тому числі соціального захисту та зайнятості інвалідів

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі палати для розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду, задоволено касаційну скаргу ТОВ «Декор-Кераміка» у справі за позовом Житомирського обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів до цього товариства про стягнення адміністративно-господарських санкцій та пені.

Суть спору полягала в тому, що Житомирське обласне відділення Фонду соціального захисту інвалідів звернулось до суду з позовом, у якому просило стягнути з ТОВ «Декор Кераміка» адміністративно-господарські санкції та пеню за незабезпечення, на думку позивача, працевлаштування інвалідів згідно з встановленим законом нормативом. Судом першої інстанції у задоволенні позовних вимог відмовлено, однак, апеляційним адміністративним судом скасовано постанову суду першої інстанції та прийнято нову постанову, якою позовні вимоги задоволено. Відповідач подав касаційну скаргу.

Розгляд справи на палаті зумовлений необхідністю відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 6 лютого 2018 року у справі № 825/1276/16 (провадження № К/9901/12232/18), у якій Суд дійшов висновку, що до обов'язків роботодавців стосовно забезпечення прав інвалідів на працевлаштування, крім створення відповідних робочих місць, відноситься також надання Державній службі зайнятості інформації, необхідної для організації такого працевлаштування, і саме подання такої інформації (звітність форми № 3-ПН) за всі місяці відповідного року може свідчити про вчинення роботодавцем усіх дій, необхідних дій для працевлаштування інвалідів, і, відповідно, про наявність підстав для звільнення від відповідальності, передбаченої ст. 20 Закону України 21 березня 1991 року № 875-XII «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Будь-які інші дії роботодавців не виправдовують та не звільняють від відповідальності за порушення правил господарської діяльності. Тому підприємство може вважатись таким, що вжило усіх дій, необхідних дій для працевлаштування інвалідів, і, відповідно, про наявність підстав для звільнення від відповідальності, лише у випадку щомісячного протягом року подання таких звітів.

Суд вважає за необхідне відступити від вказаного висновку щодо застосування норм права з огляду на те, що закон у 2015 року не передбачав обов'язку роботодавців подавати звіти за формою З-ПН щомісячно.

Суд звертає увагу, що обов'язок підприємств подавати центрам зайнятості дані про наявність вакансій для працевлаштування інвалідів саме щомісяця був встановлений Законом України від 1 березня 1991 року № 803-XII «Про зайнятість населення», який втратив чинність 1 січня 2013 року, а тому до спірних правовідносин не застосовується. Отже, з 1 січня 2013 року періодичність подання звітів З-ПН не була регламентована законом.

Вказане питання врегульоване з прийняттям Порядку подання форми звітності № З-ПН «Інформація про попит на робочу силу (вакансії)», затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 31 травня 2013 року № 316, відповідно до якого встановлено обов'язок підприємств подавати форму З-ПН не пізніше 10-ти робочих днів з дати відкриття вакансії.

Обов'язок підприємства зі створення робочих місць для інвалідів не супроводжується його обов'язком займатись пошуком інвалідів для працевлаштування.

Своєчасно та в повному обсязі надавши інформацію про попит на вакансії підприємство, фактично, вживає усіх залежних від нього передбачених законом заходів для відповідності середньооблікової чисельності працюючих інвалідів установленим нормативам, тобто заходів для недопущення господарського правопорушення.

Тобто на час спірних правовідносин (у 2015 році) законодавство не встановлювало обов'язку підприємств подавати форму З-ПН щомісячно чи з будь-якою іншою періодичністю. Натомість існував обов'язок підприємств одноразово подавати форму З-ПН, а саме не пізніше 10-ти робочих днів з дати відкриття вакансії.

Суд зазначає, що дійшов іншого висновку, а саме що періодичності подачі звітності за формою № З-ПН у 2015 році законодавством не встановлено, а встановлено лише, що така звітність подається не пізніше 10-ти робочих днів з дати відкриття вакансії, тобто передбачено одноразове інформування про кожну вакансію. Тому, якщо роботодавець одноразово подав звітність форми № З-ПН «Інформація про попит на робочу силу (вакансії)» у строк не пізніше 10-ти робочих днів з дати відкриття вакансії, він виконав обов'язок своєчасно та в повному обсязі у встановленому порядку подати інформацію про попит на робочу силу (вакансії). Це означає, що в такому випадку учасник господарських відносин вжив залежних від нього передбачених законодавством заходів для відповідності середньооблікової чисельності працюючих інвалідів установленим нормативам, тобто заходів для недопущення господарського правопорушення.

У зв'язку з цим суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні позовних вимог.

Постанова Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі № 806/1368/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74992116>.

Про питання пенсійного забезпечення працівників прокуратури України

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики, зокрема зі спорів щодо: управління, нагляду та інших владних управлінських функцій (призначення, перерахунку та здійснення страхових виплат) у сфері відповідних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі: загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, у тому числі пенсійного страхування осіб, звільнених з публічної служби (військової служби)

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі палати для розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду, частково задоволено касаційну скаргу Управління Пенсійного фонду України у місті Хмельницькому у справі за позовом особи до цього Управління про визнання дій протиправними та зобов'язання призначити пенсію.

Суть спору полягала в тому, що особа звернулась до суду з адміністративним позовом до Управління ПФУ у м. Хмельницькому, в якому просила визнати неправомірними дії відповідача щодо відмови у призначенні пенсії по інвалідності згідно з ч. 9 ст. 86 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру»; зобов'язати відповідача призначити пенсію по інвалідності та здійснити перерахунок та виплатити різницю між пенсією, виплаченою згідно із Законом України від 9 липня 2003 року № 1025-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та пенсією, на яку позивач має право згідно з частинами 2, 9 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» в межах строків позовної давності. Постановою суду першої інстанції позовні вимоги задоволено та яку апеляційним судом залишено без змін. Відповідач подав касаційну скаргу.

Колегія суддів Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді при розгляді справи встановила, що Верховний Суд вже розглядав справу з подібними правовідносинами, а саме справу № 672/1231/17 (№ К/9901/667/17), і дійшла висновку, що з 1 червня 2015 року позивач втратив право на пенсійне забезпечення відповідно до Закону України «Про прокуратуру», а тому йому продовжено виплату пенсії по інвалідності відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Верховний Суд вважає за доцільне відступити від вказаного висновку у справі № 672/1231/17.

Верховний Суд у складі колегії суддів судової палати щодо захисту соціальних прав вважає, що питання пенсійного забезпечення працівників прокуратури України регулюється ст. 86 Закону України «Про прокуратуру», який набув чинності 15 липня 2015 року, та є діючою. А тому до спірних правовідносин підлягають застосуванню норми Закону України «Про прокуратуру».

Проте Верховний Суд у складі колегії суддів судової палати щодо захисту соціальних прав не погоджується з рішеннями судів попередніх інстанцій в частині зобов'язання відповідача здійснити перерахунок та виплату різниці між пенсією, виплаченою згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та

пенсією, на яку позивач має право згідно з частинами 2, 9 ст. 86 Закону України «Про прокуратуру» з 5 березня 2017 року.

У зв'язку з цим колегія суддів дійшла висновку, що відповідно до ч. 1 ст. 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсія по інвалідності особі повинна бути призначена з дня звернення до відповідача із відповідною заявою – 5 вересня 2017 року.

Постанова Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі № 686/17309/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75007170>.

Про розрахунковий період, за який обчислюється середня заробітна плата для нарахування особі допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, у випадку ліквідації або реорганізації державної установи

Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики, зокрема зі спорів щодо: управління, нагляду та інших владних управлінських функцій (призначення, перерахунку та здійснення страхових виплат) у сфері відповідних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі: загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, у тому числі: пенсійного страхування осіб, звільнених з публічної служби (військової служби)

Рішенням, ухваленим Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, залишено без задоволення касаційні скарги Броварської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Державної фіскальної служби у Київській області та Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Київській області у справі за позовом особи до цих органів про зобов'язання здійснити перерахунок допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами з урахуванням заробітної плати за останні 12 місяців роботи перед настанням страхового випадку та виплатити належну суму допомоги.

Суть спору полягала в тому, що особа вважає протиправними дії Головного управління ДФС у Київській області щодо нарахування їй допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами з урахуванням заробітної плати за три дні роботи замість 12 місяців роботи перед настанням страхового випадку, оскільки фактично вона місце роботи не змінювала, а тому немає підстав для неврахування під час розрахунку зазначеної допомоги часу її роботи в Переяслав-Хмельницькій об'єднаній державній податковій інспекції Головного управління ДФС у Київській області. Постановою суду першої інстанції у задоволенні позовних вимог відмовлено, однак апеляційним судом вимоги було задоволено. Відповідач подав касаційну скаргу.

Суд звертає увагу, що хоча позивачку й звільнено з Переяслав-Хмельницької ОДПІ ГУ ДФС у Київській області в порядку переведення до Броварської ОДПІ ГУ ДФС у Київській області на підставі п. 5 ч. 1 ст. 36 КЗпП України, реорганізація роботодавця, яка стала передумовою переведення, не залежала від волі позивачки. Також особа не виявляла бажання звільнитися в порядку переведення, не була ініціатором такого

переведення. Її переведення відбулось внаслідок реалізації гарантій права на працю, визначених трудовим законодавством.

Реорганізація податкових органів у 2016 році проведена з метою впорядкування їх роботи та оптимізації структури. Безумовно, реорганізація зачіпає інтереси усіх працівників. Однак Суд вважає, що звуження соціальних гарантій працівників податкових органів, які внаслідок зазначеної реформи були переведені на інші посади не з власної ініціативи, є очевидно не пропорційним, не узгоджується ні з цілями реформи, ні, тим більше, із обов'язком держави забезпечити гарантії трудових прав працівників.

Фактично позивачка продовжила працювати у тій же державній установі, яка, у свою чергу, була приєднана до іншої наказом ДФС України від 18 лютого 2016 року № 143. Відтак, у контексті реалізації соціальних прав та гарантій працівників, зокрема обчислення середньої заробітної плати для нарахування допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, Броварська ОДПІ ГУ ДФС не може вважатися «іншим» місцем роботи.

Отже, вірним є висновок суду апеляційної інстанції, що в межах цього спору переведення позивачки в «іншу» організацію не відбулося.

З урахуванням викладеного, Верховний Суд дійшов правового висновку, що у випадку ліквідації або реорганізації державної установи, під час якої працівника переведено до іншої державної установи (правонаступника), п. 25 Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1266, необхідно застосовувати з урахуванням того, що розрахунковий період, за який обчислюється середня заробітна плата для нарахування особі допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, визначається за 12 календарних місяців за її останнім основним місцем роботи, яким є не лише установа, до якої переведено працівницю, але й та установа, в якій вона працювала до ліквідації (реорганізації).

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2018 року у справі № 382/603/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71939105>.

Рішення
Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

Верховний Суд захистив право учасника ТОВ на мирне володіння своїм майном (часткою у статутному капіталі ТОВ)

Справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин щодо оскарження рішень загальних зборів учасників товариств, органів управління

Верховний Суд ухвалив нове рішення за результатами перегляду рішень попередніх інстанцій у справі № 918/92/17. З позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників ТОВ звернувся один з учасників. Оспорюваними рішеннями зборів, прийнятими з ініціативи мажоритарного учасника, збільшено статутний капітал ТОВ, внаслідок чого частка позивача зменшилася у 100 разів.

Здійснивши аналіз чинного законодавства, яким регулюються корпоративні правовідносини, колегія суддів Касаційного господарського суду акцентувала на такому. Однією з особливостей корпоративних прав є те, що їх виникнення або здійснення залежить від розміру частки учасника у статутному капіталі господарського товариства. Права учасника господарського товариства, які визначені в законі як корпоративні, здійснюються на пропорційних засадах, тобто з урахуванням розміру частки учасника у статутному капіталі товариства.

Приймаючи нове рішення, Верховний Суд керувався принципом верховенства права, закріпленим у ч.1 ст. 8 Конституції України та у ч.1 ст.11 ГПК України.

З огляду на відсутність законодавчого регулювання порядку збільшення статутного капіталу в ТОВ колегія суддів, відповідно до положень ч.10 ст.11 ГПК України, застосувала аналогію закону, зокрема статті 15 та 27 Закону України від 17 вересня 2008 року № 514-VI «Про акціонерні товариства». Крім того, правова позиція Верховного Суду ґрунтується і на положенні ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яким передбачено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Також застосовано рішення Європейського суду з прав людини у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України від 25 липня 2002 року.

З урахуванням здійсненого аналізу законодавства, Верховний Суд дійшов висновку, що надання можливості одному з учасників ТОВ, який володіє часткою, що має вирішальний вплив при прийнятті рішень на загальних зборах товариства, права самостійно збільшувати статутний капітал товариства без врахування на засадах пропорційності часток інших учасників, що фактично призводить до їх зменшення, свідчить про невідповідність таких рішень загальних зборів законодавству, принципу верховенства права та зазначеній Конвенції і відповідно про порушення прав та законних інтересів учасника товариства.

Постанова Верховного Суду від 27 лютого 2018 року у справі № 918/92/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72550977>.

Здійснення господарських операцій щодо облігацій після спливу строку їх обігу, визначеного в проспекті емісії облігацій, окрім погашення їх емітентом, є неможливим

Справи у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні, виконанні договорів (правочинів) та визнанні їх недійсними, зокрема невиконання або неналежне виконання зобов'язань купівлі-продажу

Банк (позивач) звернувся до суду з позовом про стягнення з ПАТ (відповідача) вартості цінних паперів, упущеної вигоди, інфляційних втрат і 3% річних.

Позовні вимоги обґрунтовані невиконанням відповідачем зобов'язань за договором купівлі-продажу цінних паперів щодо оплати не пізніше 14 год. 15 березня 2017 року 1 000 000 штук іменних відсоткових звичайних (незабезпечених) облігацій серії «С», випущених ТОВ згідно з проспектом емісії облігацій загальною номінальною вартістю 1 000 000 грн з періодом погашення: 17 березня 2017 року – 19 березня 2017 року, за ціною, яка складається з номінальної вартості цінних паперів та накопиченого відсоткового доходу за цінними паперами.

Відповідач звернувся із зустрічним позовом про визнання припиненими зобов'язань банком та ПАТ за договором купівлі-продажу цінних паперів відповідно до вимог ст. 607 ЦК України, оскільки 16 березня 2017 року є останнім днем обігу облігацій, після чого будь-які операції з ними, крім операцій з їх погашення, припиняються.

17 березня 2017 року позивач пред'явив облігації до погашення емітента, а тому виконання умов договору купівлі-продажу цінних паперів у зв'язку з фактичною відсутністю предмета договору та, відповідно, виконання сторонами зобов'язань щодо приймання-передачі предмета договору є неможливим.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні первісного та зустрічного позову відмовлено.

КГС ВС дійшов висновку, що касаційна скарга позивача підлягає частковому задоволенню, а відповідача – задоволенню не підлягає з таких підстав.

Колегія суддів КГС ВС зазначила, що господарські суди попередніх інстанцій, правильно встановивши обставини справи, дали їм неправильну правову оцінку, адже зобов'язання сторін за договором припинилися з підстави, передбаченої законом – закінчення 16 березня 2017 року строку обігу облігацій (ст. 1 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок»), тобто відповідно до ч.1 ст. 598 ЦК України.

Разом з тим, вказана помилка у застосуванні норми матеріального права не призвела до помилкових висновків за результатами розгляду спору, а тому, виходячи з правила ч. 2 ст. 309 ГПК України – не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення лише з формальних міркувань, не є підставою для скасування судових рішень.

Проте КГС ВС не погодився з відмовою у стягненні у повному обсязі пені та 3% річних, оскільки 16 березня 2017 року згідно з п. 3.6 проспекту емісії облігацій є останнім днем обігу облігацій та останнім днем, в який відповідач міг виконати зобов'язання за договором з оплати облігацій. Так, погашення облігацій мало відбутися на підставі зведеного облікового реєстру, складеного ПАТ «НДУ» на кінець операційного дня, що

передуює даті початку погашення облігацій (такою датою є 17 березня 2017 року, абз.1 п. 3.9 проспекту емісії облігацій), а тому з відповідача підлягає стягненню на користь позивача пеня та 3% річних за один день прострочення виконання зобов'язання, коли воно ще в силу вимог закону не припинилося.

Суди дійшли правильного висновку про обґрунтованість посилань банку на те, що Меморандум не є правочином, який породжує юридичні наслідки, оскільки він лише фіксує наміри його сторін здійснити розрахунок за укладеним між сторонами договором купівлі-продажу облігацій шляхом продажу позивачем корпоративних прав ТОВ, однак не встановлює як обов'язок оплатити вартість облігацій (обумовлених п. 1, 2 Меморандуму) виключно за рахунок отриманих коштів від продажу корпоративних прав ТОВ, так і обов'язок придбати зазначені облігації виключно в разі продажу корпоративних прав ТОВ (п. 4 Меморандуму: «в разі продажу...»), тоді як у самому договорі жодних посилань на те, що розрахунок за облігації буде здійснюватись виключно за рахунок отриманих від продажу корпоративних прав ТОВ коштів також встановлено не було (аналогічна правова оцінка вказаного Меморандуму викладена у постанові ВС від 17 липня 2018 року у справі за № 910/13249/17).

Отже, договір не був укладений з відкладальною обставиною, якою є продаж товариством корпоративних прав ТОВ.

Оскільки у цьому випадку немає обставин для припинення зобов'язань за договором на підставі ст. 607 ЦК України, а вони припинилися на підставі ст. 598 ЦК України, про що зазначено вище, то підстави для задоволення зустрічного позову у зв'язку з неможливістю його виконання саме у зв'язку з обставиною, за яку жодна з сторін не відповідає, відсутні, а тому відсутні і підстави для задоволення зустрічного позову.

Постанова Верховного Суду від 10 жовтня 2018 року у справі № 910/9938/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77257692>.

Відсутність у статуті АТ приписів стосовно правочину, щодо якого є заінтересованість, не звільняє від необхідності застосування вимог статей 71,72 Закону України «Про акціонерні товариства»

Справи у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні, виконанні договорів (правочинів) та визнанні їх недійсними, зокрема невиконання або неналежне виконання зобов'язань з банківської діяльності щодо кредитування під забезпечення виконання зобов'язань

Акціонер звернувся з позовом про визнання недійсним Договору поруки від 28 травня 2009 року, укладеного між ПАТ і Банком. На думку позивача, Договір підлягає визнанню недійсним на підставі ст. 72 Закону України від 17 вересня 2008 року № 514-VI «Про акціонерні товариства», адже під час його укладення наглядова рада разом з правлінням порушили приписи ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства», статей 92, 203, 215 ЦК України.

Справа № 908/602/16 розглядалася судами неодноразово. Постановою апеляційного господарського суду Договір поруки визнано недійсним. КГС ВС залишив постанову

апеляційного господарського суду без змін.

Колегія суддів під час ухвалення постанови врахувала висновки членів НКР при ВС щодо застосування норм Закону України «Про акціонерні товариства» та Закону України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII «Про господарські товариства» до правовідносин, що виникли у період з 30 квітня 2009 року до 30 квітня 2011 року за участю акціонерних товариств, створених до набрання чинності Законом України «Про акціонерні товариства», які не привели свої статuti у відповідність до норм зазначеного Закону.

На думку Суду, з моменту набрання чинності Законом України «Про акціонерні товариства» його норми стали спеціальними в регулюванні правовідносин зі створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, визначенні їх правового статусу, прав та обов'язків акціонерів і підлягали застосуванню до всіх акціонерних товариств незалежно від того, чи привели вони свої статuti у відповідність з нормами цього Закону.

Зокрема, відсутність у положеннях статуту ПАТ приписів стосовно правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, не звільняє від необхідності застосування вимог статей 71, 72 Закону України «Про акціонерні товариства», який набрав чинності з 29 квітня 2009 року та встановив відповідний публічний порядок, оскільки зазначений Закон не вимагає закріплення у статуті його положень щодо угод із заінтересованістю та водночас не пов'язує дійсність цих вимог із їх викладенням у статуті.

Оскільки у вчиненні Договору поруки була заінтересована більшість членів наглядової ради, але питання щодо його укладення не виносилось на розгляд загальних зборів акціонерів ПАТ, Суд погоджується з висновком судів попередніх інстанцій про укладення Договору поруки без дотримання вимог, передбачених ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства».

Постанова Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі № 908/602/16 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78626275>.

Порядок реалізації активів боржника на аукціонах

Справи про банкрутство щодо проведення аукціону з продажу майна боржника

У випадку обрання ліквідатором способу реалізації майна боржника у складі повторного та другого повторного аукціонів цілісним майновим комплексом, такі дії ліквідатора, за відсутності порушення інших норм процедури продажу згідно з розділами III, IV Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Закон про банкрутство), не можуть бути самостійною підставою для визнання недійсними результатів аукціону.

Залишаючи без змін ухвалені в межах справи про банкрутство Товариства судові рішення, якими відмовлено у задоволенні позовної заяви Банку про визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна Товариства цілісним майновим комплексом з другого повторного аукціону, Верховний Суд у складі Судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду виходив з такого.

Законодавець відповідно до ст. 43, частин 1, 5 ст. 44 та статей 64–66 Закону про банкрутство надає ліквідатору право вибору способів продажу активів боржника, зазначаючи про те, що такий вибір повинен здійснюватися з метою забезпечення їх відчуження за найвищими цінами (ч. 1 ст. 44 Закону про банкрутство). При цьому, право вибору ліквідатором способів реалізації майна за редакцією Закону України від 22 грудня 2011 року № 4212-VI вже не пов'язано з наданням згоди комітету кредиторів на обрання способу продажу майна, як було передбачено попередньою редакцією Закону.

Разом з тим, ч. 5 ст. 44 Закону законодавець визначає обов'язок ліквідатора застосувати, як переважний, продаж майна боржника цілісним майновим комплексом, і тільки після того, якщо продати майно боржника у складі цілісного майнового комплексу не вдалося, ліквідатор здійснює продаж майна боржника частинами. Продаж майна боржника цілісним майновим комплексом за сукупною вартістю визнаних вимог кредиторів (ч. 1 ст. 43 Закону) є обов'язковою умовою початку продажу майна боржника.

Продаж майна боржника цілісним майновим комплексом, початковою вартістю якого є сукупність визнаних у встановленому цим Законом порядку вимог кредиторів означає, що вимоги кредитора-заставодержателя включаються до сукупної вартості визнаних вимог кредиторів. Відтак, майно кредитора-заставодержателя також повинно включатися до загальної вартості цілісного майнового комплексу боржника. Отже, приписи ч. 4 ст. 42 Закону про банкрутство слід застосовувати з врахуванням передбаченого законодавцем винятку щодо продажу майна боржника цілісним майновим комплексом, до якого включається також майно банкрута, що є предметом забезпечення.

Законодавцем не визначено в обов'язковому порядку проведення трьох аукціонів з продажу майна цілісним майновим комплексом. Отже, на розсуд ліквідатора виносяться обрання подальших способів продажу майна (проводити повторний, другий повторний продаж майна у складі цілісного майнового комплексу, а далі перейти до продажу майна з першого, повторного та другого аукціонів з продажу майна окремими лотами чи одразу перейти до продажу майна окремими лотами). Відтак, ліквідатор може продовжити продаж майна цілісним майновим комплексом із застосуванням продажу з першого та другого повторного аукціонів відповідно до ст. 66 Закону про банкрутство, якщо дійде висновку, що такий продаж дозволить йому отримати найвищу ціну, або перейти до продажу майна частинами (лотами), якщо така реалізація буде обґрунтована можливістю отримання сумарно вищої ціни за ліквідаційні активи боржника, допоможе прискорити хід ліквідаційної процедури, строки якої обмежено законодавцем до одного року та буде більш ефективною на предмет відновлення бізнесу майбутніми власниками.

Законодавець не визначає обов'язком ліквідатора здійснювати експертну оцінку усіх активів боржника, він вправі на власний розсуд визначити початкову вартість майна, яке виставляється на аукціон (за винятком продажу майна цілісним майновим комплексом вперше та майна державних підприємств), або така оцінка може

проводиться експертним шляхом за ініціативою учасника провадження у справі та за його рахунок (ст. 43 Закону про банкрутство). У випадку обрання способу продажу активів боржника частинами ліквідатору належить вжити заходів до погодження з комітетом кредиторів відповідно до ч. 8 ст. 26 Закону про банкрутство складу таких частин (лотів).

Відтак, у випадку обрання ліквідатором способу реалізації майна боржника у складі повторного та другого повторного аукціонів цілісним майновим комплексом такі дії ліквідатора, за відсутності порушення інших норм процедури продажу згідно з розділами III, IV Закону про банкрутство, не можуть бути самостійною підставою для визнання недійсними результатів аукціону.

Постанова Верховного Суду від 21 червня 2018 року у справі № 914/701/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75175272>.

Субсидіарна відповідальність у процедурі банкрутства

Справи про банкрутство

Верховний Суд залишив без змін ухвалені у справі про банкрутство ПП судові рішення, якими задоволено вимоги ліквідатора Особи 1 про покладання субсидіарної відповідальності на Особу 2 у зв'язку з доведенням підприємства до банкрутства.

Верховний Суд виходив з того, ч. 1 ст. 2 Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначено, що провадження у справах про банкрутство регулюється цим Законом, ГПК України, іншими законодавчими актами України. Згідно з ч. 1 ст. 619 ЦК України договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.

Таким законом, який передбачає поряд із відповідальністю боржника додаткову (субсидіарну) відповідальність іншої особи, є зазначений Закон.

Зокрема, ч. 5 ст. 41 Закону унормовано, що під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Оскільки судами попередніх інстанцій встановлено, що під час ліквідаційної процедури виявлено відсутність коштів на рахунках боржника та відсутність активів банкрута, а майнові активи підприємства були відчужені в результаті рішень та дій керівника цього підприємства і господарська діяльність підприємства припинена у незаконний спосіб, Верховний Суд визнав обґрунтованим висновок судів першої та

апеляційної інстанції про задоволення заяви ліквідатора і про покладання субсидіарної відповідальності на керівника підприємства у зв'язку із доведенням до банкрутства підприємства.

Чинне законодавство України не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб згідно з ч. 5 ст. 41 Закону з обов'язковою наявністю вироку (вироків) щодо таких осіб.

Постанова Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі № 923/862/15 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724>.

Щодо можливості перегляду ухвал суду першої інстанції про відмову в забезпеченні позову в касаційному порядку

Справи у спорах щодо застосування антимонопольного законодавства з оскарження рішень Антимонопольного комітету або його територіальних органів

Ухвалою місцевого господарського суду, залишеною без змін постановою суду апеляційної інстанції, відмовлено в задоволенні заяви позивача про забезпечення позову в порядку ст. 136 ГПК України.

Переглядаючи в касаційному порядку вказані судові рішення, Верховний Суд у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду дійшов такого висновку.

Ухвали місцевого господарського суду про скасування забезпечення позову або про відмову в забезпеченні позову, відмову в скасуванні чи заміні заходів забезпечення позову касаційному оскарженню не підлягають.

У свою чергу, хоч ст. 140 ГПК України і передбачає право «заінтересованих осіб» на оскарження ухвали про відмову в забезпеченні позову, однак при цьому вона не визначає «інстанційної» можливості використання такого права, тобто пряме касаційне оскарження зазначеної ухвали цією статтею не гарантується.

Водночас наведені вище приписи ст. 287 ГПК України не містять положень щодо можливості оскарження таких ухвал (про відмову в забезпеченні позову) до касаційного суду окремо від судового рішення по суті справи.

Усвідомлюючи наявність конфліктуючих норм процесуального права, керуючись при цьому, зокрема, роз'ясненнями, що надані Конституційним Судом України у рішеннях від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 та від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, враховуючи головне завдання касаційного суду, що полягає в забезпеченні єдності судової практики, Суд, здійснивши правовий аналіз наведених норм процесуального закону в сукупності з положеннями Конституції України та іншими джерелами права, зазначає, що право на касаційне оскарження не є безумовним, а тому встановлення законодавцем процесуальних фільтрів доступу до касаційного суду не є обмеженням в отриманні судового захисту, оскільки це викликано виключно особливим статусом Верховного Суду, розгляд скарг яким покликаний забезпечувати сталість та єдність судової практики, а не можливість проведення «розгляду заради розгляду».

При цьому процесуальні обмеження зазвичай вводяться для забезпечення ефективності судочинства, а право на доступ до правосуддя, як відомо, не є абсолютним

правом, і певні обмеження встановлюються законом з урахуванням потреб держави, суспільства чи окремих осіб.

За таких обставин Суд дійшов висновку про те, що положення ч. 8 ст. 140 ГПК України гарантують особі право саме на апеляційне оскарження ухвал суду першої інстанції про відмову в забезпеченні позову, тоді як приписи ст. 287 ГПК України виключають можливість оскарження таких ухвал до касаційного суду.

Враховуючи викладене, Суд дійшов висновку про необхідність відступлення від висновку, викладеного в раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду, щодо можливості перегляду ухвал суду першої інстанції про відмову в забезпеченні позову в касаційному порядку, коли суд апеляційної інстанції залишив без змін ухвалу місцевого суду про відмову в забезпеченні позову та не приймав власного рішення щодо забезпечення позову, та у зв'язку з цим, й про необхідність закриття касаційного провадження з перегляду ухвали місцевого та постанови апеляційного господарських судів у зазначеній справі.

Ухвала Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 910/4647/18 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78182148>.

Рішення органу місцевого самоврядування про зміну розміру орендної плати може бути підставою для внесення змін до договору оренди землі щодо зміни розміру орендної плати у разі, якщо сторони такого договору оренди визначили безпосередньо в самому договорі саме таку підставу для внесення змін до нього

Справи у спорах, що виникають із земельних відносин

Внесення змін до договору оренди земельної ділянки

Зміна розміру орендної плати (у відсотках від нормативно-грошової оцінки), оформлена додатками до рішень міськради про бюджет міста на певний рік, не може вважатися законодавчою підставою для внесення змін до договору оренди землі в частині розміру орендної плати, оскільки цими рішеннями законодавчо не встановлюються граничні (мінімальний і максимальний) розміри орендної плати за земельні ділянки комунальної власності.

Зазначені рішення міськради можуть бути підставою для внесення змін до договору оренди землі, якщо сторони договору оренди визначили безпосередньо у самому договорі таку підставу для перегляду розміру орендної плати.

Згідно з п. 288.5 ст. 288 ПК України розмір орендної плати встановлюється у договорі оренди, але річна сума платежу: не може бути меншою розміру земельного податку, встановленого для відповідної категорії земельних ділянок на відповідній території; не може перевищувати 12 відсотків нормативної грошової оцінки.

Рішеннями Київської міської ради від 28 січня 2015 року № 60/925 «Про бюджет міста Києва на 2015 рік» (чинне на час поновлення договору оренди), від 22 грудня 2015 року № 61/61 «Про бюджет міста Києва на 2016 рік» та від 12 грудня 2016 року № 554/1558 «Про бюджет міста Києва на 2017 рік» щорічно встановлювалися розміри

орендної плати за земельні ділянки комунальної власності територіальної громади міста Києва (у відсотках від нормативної грошової оцінки) згідно з додатком 10 до цих рішень.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, після поновлення 27 грудня 2015 року договору оренди земельної ділянки від 14 липня 2004 року Київською міською радою у 2016–2017 роках було змінено відсоткову ставку орендної плати для вказаного виду землекористування з 10% до 3,6%.

Натомість додатком 10 до рішення Київської міської ради від 21 грудня 2017 року № 1043/4050 «Про бюджет міста Києва на 2018 рік», яке набрало чинності з 1 січня 2018 року, передбачено, що за основним видом економічної діяльності орендаря (68.20 надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна) орендна ставка становить вже 4%, а не 3,6%, яку просив встановити позивач, подаючи позов у травні 2017 року.

З огляду на те, що за змістом п. 288.5 ст. 288 ПК України та ст. 21 Закону України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV «Про оренду землі» орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності є регульованою ціною, то згідно з п. 4.8 договору оренди від 14 липня 2004 року (в редакції від 27 грудня 2015 року) підставою для перегляду розміру орендної плати, встановленої умовами цього договору, має бути саме законодавча зміна граничного (мінімального чи максимального) розміру цієї плати або зміна розміру земельного податку, а не щорічне визначення рішенням Київської міської ради, яким затверджується бюджет міста Києва на відповідний рік, розміру орендної плати за землю шляхом можливого запровадження нових орендних ставок залежно від видів економічної діяльності землекористувача.

Судова палата, враховуючи той факт, що ані в рішенні Київської міської ради «Про бюджет міста Києва на 2017 рік», ані в рішенні Київської міської ради «Про бюджет міста Києва на 2018 рік» та в додатках 10 до цих рішень не зазначається про встановлення мінімального або максимального розміру орендної плати за земельні ділянки комунальної власності м. Києва, дійшла висновку про те, що Київською міською радою в рамках її повноважень визначаються середньозважені (регульовані) орендні ставки, які знаходяться в межах між мінімальним (3% від нормативної грошової оцінки) та максимальним (12% від нормативної грошової оцінки) розмірами орендної плати за землю, які, в свою чергу, встановлені законодавчо – ст. 288 ПК України.

Разом з тим, проаналізувавши рішення Київської міської ради «Про бюджет міста Києва на 2017 рік», у зв'язку з неодноковим тлумаченням змісту якого та умов договору оренди земельної ділянки від 14 липня 2004 року між сторонами власне і виник зазначений спір, Судова палата вважає, що це рішення може бути самостійною підставою для внесення змін до договору оренди, якщо сторони цього договору визначили безпосередньо в самому договорі таку підставу для внесення змін до нього, що відповідає принципу свободи договору, встановленому статтями 3, 6, 627 ЦК України.

Колегія суддів Судової палати також зазначає, що до переліку повноважень Київської міської ради у галузі земельних відносин, визначеного ст. 9 ЗК України, не входить законодавче встановлення або зміна граничного (мінімального та максимального) розміру

орендної плати за земельні ділянки комунальної власності, оскільки такі повноваження в силу приписів ст. 288 ПК України належать Верховній Раді України – єдиному органу законодавчої влади в Україні (ст. 75 Конституції України).

Разом з тим, Судова палата вважає неправильним висновок судів попередніх інстанцій у вказаній справі про те, що обов'язковою умовою для внесення змін до договору оренди земельної ділянки від 14 липня 2004 року є прийняття Київською міською радою окремого рішення про внесення змін до цього договору в частині орендної плати.

Постанова Верховного Суду від 16 квітня 2018 року у справі № 910/7905/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74002523>.

Позовна давність у віндикаційних позовах

Справи у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні, виконанні договорів (правочинів) та визнанні їх недійсними, зокрема при укладенні договорів (правочинів)

Визнання незаконними розпоряджень про передачу у власність земельної ділянки, витребування земельної ділянки на користь держави з незаконного володіння.

Визначаючи початок перебігу позовної давності, слід ураховувати, коли про порушене право дізналася або могла дізнатися саме держава в особі уповноваженого органу, а не конкретний позивач або прокурор.

За наявності правових підстав для витребування майна від добросовісного набувача відповідно до статей 387, 388 ЦК України мають застосовуватися положення ст. 267 цього Кодексу, згідно з якою сплив позовної давності є підставою для відмови у позові.

Якщо позовні вимоги господарським судом визнано обґрунтованими, а стороною у справі заявлено про сплив позовної давності, суд зобов'язаний застосувати до спірних правовідносин положення ст. 267 ЦК України і вирішити питання про наслідки такого спливу (тобто або відмовити в позові у зв'язку зі спливом позовної давності, або, за наявності поважних причин її пропущення, – захистити порушене право, але в будь-якому разі вирішити спір з посиланням на зазначену норму ЦК України).

Для визначення моменту виникнення права на позов важливими є як об'єктивні (сам факт порушення права), так і суб'єктивні (особа дізналася або повинна була дізнатися про це порушення) моменти. Порівняльний аналіз змісту термінів «довідався» та «міг довідатися», що містяться в ст. 261 ЦК України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов'язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права і саме з цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо. Позивач повинен також довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права, що також впливає із загального правила, встановленого ст. 33 ГПК України (у редакції, чинній до 15 грудня 2017 року) та ст. 74 ГПК України (у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року), про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на які посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. Відповідач, навпаки, мусить

довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше. Вказана правова позиція напрацьована усталеною судовою практикою як Верховного Суду України в постановках від 17 лютого 2016 у справі № 6-2407цс15, від 1 липня 2015 року у справі № 6-178гс15, так і Верховного Суду, зокрема в постанові від 15 травня 2018 року у справі № 911/3210/17, від 8 травня 2018 року у справі № 911/2534/17.

І в разі пред'явлення позову особою, право якої порушене, і в разі пред'явлення позову в інтересах цієї особи іншою, уповноваженою на це, особою, позовна давність починає обчислюватися з одного й того самого моменту: коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Положення закону про початок перебігу позовної давності поширюється й на звернення прокурора до суду із заявою про захист державних інтересів або інтересів територіальної громади. Аналогічна правова позиція викладена в постановках Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 359/2012/15-ц, від 20 листопада 2018 року у справі № 907/50/16.

Визначаючи початок перебігу позовної давності у цьому спорі, слід враховувати, коли про порушене право дізналася або могла дізнатися саме держава в особі уповноваженого органу, а не конкретний позивач або прокурор. Наведене відповідає висновкам, викладеним у постановках Верховного Суду України у справах № 3-932гс17 від 18 жовтня 2017 року, № 3-869гс17 від 16 серпня 2017 року, № 3-455гс17 від 7 червня 2017 року, № 3-1486гс16 від 22 березня 2017 року, № 916/2122/13 від 22 квітня 2015 року, № 11/163/2011/5003 від 25 березня 2015 року, та підтримується усталеною судовою практикою Верховного Суду, зокрема у постановках від 24 січня 2018 року у справі № 914/801/17, від 19 червня 2018 року у справі № 922/2756/17.

Крім того, в постанові Верховного Суду України від 16 вересня 2015 року у справі № 6-68цс15 зазначено, що держава несе ризик спливу позовної давності на оскарження нею незаконних правових актів державних органів, якими порушено право власності чи інше речове право.

Судами встановлено, що уповноважений орган, в інтересах якого прокурором подано цей позов – Держгеокадастр є правонаступником Державного агентства земельних ресурсів, яке у свою чергу є правонаступником Державного комітету України із земельних ресурсів.

Держгеокадастр довідався про факт прийняття спірних розпоряджень принаймні в травні 2011 року – в момент здійснення ним на виконання визначених законодавством повноважень державної реєстрації виданих громадянам державних актів на право власності на спірні земельні ділянки, про що містяться відповідні відмітки на самих державних актах.

Позовна давність не є інститутом процесуального права і не може бути відновлена (поновлена) в разі її спливу, але за змістом ч. 5 ст. 267 ЦК України позивач вправі отримати судовий захист у разі визнання поважними причин пропуску позовної давності.

Позивач-1, в інтересах якого подано позов, не надав пояснень щодо суті спору та щодо строку позовної давності, а позивач-2 у письмових поясненнях підтримав

обґрунтування прокурора щодо позовної давності в позовній заяві.

Ураховуючи викладене та приписи п. 4 ст. 267 ЦК України, суд касаційної інстанції погоджується з висновками судів про те, що позовні вимоги прокурора не підлягають задоволенню у зв'язку з пропуском без поважних причин строку позовної давності.

Постанова Верховного Суду від 28 листопада 2018 року у справі № 911/926/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78359209>.

Щодо деяких аспектів застосування ст. 33 Закону України «Про оренду землі»

Справи у спорах, що виникають із земельних відносин при невиконанні або неналежному виконанні зобов'язань оренди, зміні, розірванні та визнанні недійсним договору оренди

Поновлення договору оренди земельної ділянки.

Якщо орендар та орендодавець у процесі погодження фактично дійшли згоди щодо нових істотних умов договору оренди землі, але не уклали додаткової угоди, то способом захисту прав орендаря буде саме його звернення до суду із позовом про укладення додаткової угоди на нових узгоджених істотних умовах, а не автоматична пролонгація на попередніх умовах.

Факт порушення відповідачем місячного терміну для повідомлення орендареві про прийняте рішення, у свою чергу, дає позивачеві підстави розраховувати на можливість поновлення договору оренди землі в силу закону, а саме ч. 6 ст. 33 Закону України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV «Про оренду землі».

Повідомлення орендарем орендодавця про намір скористатися правом на поновлення договору оренди землі з підстав, передбачених ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», не вимагається. Суть поновлення договору оренди згідно з цією частиною статті саме і полягає у тому, що орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку оренди, а орендодавець, відповідно, не заперечує у поновленні договору.

Статтею 33 Закону України «Про оренду землі» регламентовано поновлення договору оренди землі на новий строк як у випадку реалізації переважного права орендаря перед іншими особами (частини 1–5 цієї норми), так і у випадку, коли орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди (ч. 6 цієї норми).

Аналіз наведених норм матеріального права дає підстави для висновку, що для застосування положень ч. 1 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» та визнання за орендарем переважного права на поновлення договору оренди необхідно встановити такі юридичні факти: орендар належним чином виконує свої обов'язки за договором; орендар до спливу строку договору повідомив орендодавця у встановлені строки про свій намір скористатися переважним правом укладення договору на новий строк; до листа-повідомлення орендар додав проект додаткової угоди; орендодавець протягом місяця не повідомив орендаря про наявність заперечень і своє рішення.

Орендодавець у місячний термін розглядає надісланий орендарем лист-повідомлення із проектом додаткової угоди, перевіряє його на відповідність вимогам

закону, узгоджує з орендарем (за необхідності) істотні умови договору і, за відсутності заперечень, приймає рішення про поновлення договору оренди землі (щодо земель державної та комунальної власності), укладає з орендарем додаткову угоду про поновлення договору оренди землі. За наявності заперечень орендодавця щодо поновлення договору оренди землі орендарю направляється лист-повідомлення про прийняте орендодавцем рішення (ч. 5 ст. 33 Закону України «Про оренду землі»).

Частиною 6 ст. 33 зазначеного Закону врегульовано пролонгацію договору на той самий строк і на тих самих умовах, що були передбачені договором, за наявності такого фактичного складу: користування орендарем земельною ділянкою після закінчення строку оренди і відсутність протягом одного місяця заперечення орендодавця проти такого користування (що можна кваліфікувати як «мовчазну згоду» орендодавця на пролонгацію договору).

При цьому необхідно звернути увагу, що повідомлення орендарем орендодавця про намір скористатися правом на поновлення договору оренди землі з підстав, передбачених ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», не вимагається. Суть поновлення договору оренди згідно з цією частиною статті саме і полягає у тому, що орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку оренди, а орендодавець, відповідно, не заперечує у поновленні договору, зокрема у зв'язку з належним виконанням договору оренди землі.

Відсутність такого заперечення, як зазначалося, може мати прояв у «мовчазній згоді».

У контексті поновлення договору оренди землі з підстав, передбачених ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», необхідно зауважити, що такий договір може бути поновлено виключно на тих самих умовах і на той самий строк. Тобто орендар не може вимагати поновлення договору оренди землі на інших умовах. Щодо прав та обов'язків орендодавця слід акцентувати, що він має право заперечити стосовно поновлення згідно із цією частиною ст. 33 Закону України «Про оренду землі», і таке заперечення має бути заявлено саме протягом одного місяця після закінчення дії договору оренди землі, що безпосередньо впливає зі змісту ч. 6 зазначеної статті.

У подальшому, якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення дії договору оренди і орендодавець не надав заперечень стосовно поновлення цього договору протягом одного місяця після його закінчення, орендар має право звернутися із вимогою про визнання укладеною угоди про поновлення договору на тих самих умовах і на той самий строк. Орендодавець, у свою чергу, в будь-який час до укладення додаткової угоди стосовно поновлення договору на той самий строк і на тих самих умовах може звернутися з вимогою про звільнення земельної ділянки. Тобто договір оренди землі вважатиметься поновленим лише у разі укладення додаткової угоди, про що безпосередньо зазначено у ч. 8 ст. 33 Закону України «Про оренду землі». При цьому відмову або зволікання в укладенні додаткової угоди до договору оренди землі може бути оскаржено у суді.

Правова позиція щодо розрізнення цих підстав була сформульована Верховним Судом України, зокрема у постанові від 25 лютого 2015 року у справі № 6-219цс14, і Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 10 квітня 2018 року у справі № 594/376/17-ц.

Отже, підстави для поновлення договору оренди земельної ділянки, передбачені у частинах 1–5 і ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», не пов'язані одна з іншою.

Законодавець у ч. 5 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» визначив алгоритм дій, який зобов'язує орендодавця після отримання листа-повідомлення орендаря:

- 1) розглянути лист-повідомлення на відповідність вимогам закону;
- 2) узгодити з орендарем (за необхідності) істотні умови договору;
- 3) за відсутності заперечень прийняти рішення про поновлення договору оренди землі (щодо земель державної та комунальної власності);
- 4) укласти з орендарем додаткову угоду про поновлення договору оренди землі.

За наявності заперечень орендодавця щодо поновлення договору оренди землі орендареві направляється лист-повідомлення про прийняте орендодавцем рішення.

Зазначені положення слід розуміти таким чином:

а) орендодавець у разі невідповідності змісту листа-повідомлення та умов проекту додаткової угоди вимогам закону повинен протягом місяця із дати його отримання повідомити орендареві про такі невідповідності, що, у свою чергу, може бути підставою для заперечення у задоволенні заяви орендаря;

б) може запропонувати свою редакцію істотних умов договору оренди землі.

При цьому необхідно мати на увазі, що заперечення орендодавця щодо невідповідності листа-повідомлення із проектом додаткової угоди вимогам закону мають бути обґрунтованими і містити конкретні посилання на порушення закону, зазначені в листі-повідомленні або проекті додаткової угоди, або містити конкретні істотні умови договору, щодо яких орендодавець пропонує зміни.

Якщо орендар та орендодавець у процесі погодження фактично дійшли згоди щодо нових істотних умов договору оренди землі, але не уклали додаткової угоди, то способом захисту прав орендаря буде саме його звернення до суду із позовом про укладення додаткової угоди на нових узгоджених істотних умовах, а не автоматична пролонгація на попередніх умовах.

У разі встановлення обставин дотримання орендарем процедури і строків звернення до орендодавця із повідомленням про намір поновити договір оренди землі та невиконання орендодавцем встановленого ч. 5 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» обов'язку у місячний термін розглянути надісланий орендарем лист-повідомлення поведінку орендодавця не можна визнати добросовісною.

За встановлених судом обставин належного виконання орендарем обов'язків за договором, своєчасного звернення до орендодавця із листом-повідомленням про поновлення договору з наданням проекту додаткової угоди орендодавець порушив право позивача на встановлений законом порядок розгляду питання про поновлення договору оренди на новий строк, а отже і на укладення додаткової угоди до договору.

Оскільки нормативна грошова оцінка земель – основа для визначення розміру орендної плати, її зміна є підставою для перегляду розміру орендної плати в процесі узгодження з орендарем усіх істотних умов договору, а не підставою для відмови у поновленні договору оренди саме через ненадання витягу із технічної документації з нормативної грошової оцінки землі, натомість у листі-повідомленні відповідач

неправомірно послався на необхідність надання додаткових документів, не зазначаючи конкретних підстав для відмови у поновленні договору оренди земельної ділянки.

Окрема ухвала Верховного Суду від 10 вересня 2018 року у справі № 920/739/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77748523>.

Щодо нюансів відшкодування шкоди за «зеленою картою»

Спори, що виникають при укладенні, зміні, розірванні, визнанні недійсними договорів та виконанні господарських зобов'язань та з інших підстав

У справі № 910/18327/17 страхова компанія звернулася до господарського суду з позовом до Моторного (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ) про зобов'язання врахувати грошові кошти в сумі 8 288 489,51 грн, що були сплачені позивачем, як додатковий гарантійний внесок до централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій.

Позов обґрунтовано тим, що страховою компанією було здійснено платіж у рахунок оплати додаткового гарантійного внеску до централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій, однак МТСБУ, яке здійснює управління коштами цього фонду, направило отриманий платіж на погашення вимоги з врегулювання страхового випадку, що стався на території Італії, на виконання недійсного договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів на умовах міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка» UA/048/1148255.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено з підстав доведеності неправомірності дій МТСБУ з виконання вимоги щодо врегулювання страхового випадку за рахунок сплачених страховою компанією коштів, оскільки договір страхування було визнано недійсним у судовому порядку.

Однак колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду з висновками першої та апеляційної інстанцій не погодилась, оскаржувані судові рішення скасувала, та прийнята нове – про відмову в позові з огляду на таке.

Згідно з п. 40.1 ст. 40 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» МТСБУ є гарантом відшкодування шкоди на території країн-членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка», заподіяної власниками та/або користувачами транспортних засобів, якщо такі власники та/або користувачі надали іноземним компетентним органам страховий сертифікат «Зелена картка», виданий від імені страховиків – членів МТСБУ.

Зобов'язання членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена карта» регулюються нормативними актами цієї системи, у тому числі Процедурними правилами, ухваленими Генеральною асамблеєю на острові Крит 30 травня 2002 року (з урахуванням змін, внесених у м. Лісабоні 29 травня 2008 року).

За приписами ст. 9 Процедурних правил будь-яка «Зелена картка», пред'явлена у країні щодо території якої вона може діяти і яка сприймається як така, що видана з дозволу Бюро, має бути гарантована таким бюро, навіть якщо така картка є фальшивою, неправочинною або зміненою у незаконний спосіб.

Відповідно до підпункту «б» п. 3.3 Положення про централізований страховий резервний фонд страхових гарантій, затвердженого Президією МТСБУ (протокол від 7 серпня 2014 року № 320/2014) (Положення про страховий фонд) Бюро за рахунок коштів фонду страхових гарантій відшкодовує шкоду на умовах, встановлених Законом, зокрема, у разі заподіяння шкоди власниками транспортних засобів, якщо такі власники надали відповідним уповноваженим органам інших країн страховий сертифікат «Зелена картка», виданий від імені страховика – повного члена Бюро (в тому числі фальшивий, неправочинний або змінений у незаконний спосіб), та за умови, що такий страховик не відшкодував шкоду.

Разом з тим, задовольняючи позовні вимоги суди попередніх інстанцій не врахували умов укладеного між сторонами договору про співпрацю та вимог Процедурних правил у частині обов'язку страховика здійснювати страхове відшкодування та компенсувати витрати на врегулювання збитку за виданими ним сертифікатами «Зелена картка», у тому числі неправочинними, зміненими у незаконний спосіб, такими, що видані з порушенням вимог, встановлених чинним законодавством України і рішеннями органів управління МТСБУ.

На порушення взятих на себе зобов'язань страхова компанія відмовилась від оплати за направленою вимогою, у зв'язку з чим МТСБУ на виконання своєї гарантійної функції цілком правомірно та обґрунтовано здійснило виплату за зобов'язаннями свого страховика – повного члена із централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій за рахунок його внесків.

Постанова Верховного Суду від 7 серпня 2018 року у справі № 910/18327/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75770703>.

Рішення

Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду

Щодо права на доступ до правосуддя: право на апеляційне оскарження ухвал про застосування примусових заходів медичного характеру

Право на доступ до правосуддя

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду задовольнив касаційну скаргу особи щодо скасування ухвали апеляційного суду. Останній повернув апеляційну скаргу на ухвалу місцевого суду про застосування стосовно особи примусових заходів медичного характеру у виді госпіталізації до психіатричного закладу із посиленням наглядом. Також ККС ВС ухвалив призначити новий розгляд справи в суді апеляційної інстанції.

Як зазначається в постанові ВС, рішення суду апеляційної інстанції про повернення апеляційної скарги як поданої особою, яка не вправі оскаржити судові рішення в апеляційному порядку, прийнято без урахування вимог чинного національного законодавства та практики Європейського суду з прав людини.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 516 КПК України ухвала суду про застосування чи відмову в застосуванні примусових заходів медичного характеру, продовження, зміну, припинення застосування примусових заходів медичного характеру або відмова у цьому може бути оскаржена в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Статтею 393 КПК України визначено коло осіб, яким надано право на апеляційне оскарження. Пунктом 5 ч. 1 ст. 393 КПК України визначено суб'єктів, які мають право подати апеляційну скаргу щодо особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Відповідно до п. 10 ч. 1 цієї статті, крім зазначених у пунктах 1–9 ч. 1 цієї статті, апеляційну скаргу мають право подати інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом.

Згідно з положеннями пункту 19 частини першої статті 3 КПК України особа, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру, є стороною кримінального провадження.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру відбувається в особливому порядку, який визначено главою 39 КПК України. Згідно зі ст. 506 КПК України особа, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру, користується правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника, а у ст. 507 КПК України передбачено: участь захисника в такому провадженні є обов'язковою.

Право кожної особи на доступ до суду гарантовано п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї належить до юрисдикції ЄСПЛ, урахування практики якого згідно із ч. 5 ст. 9 КПК України є обов'язковим під час застосування кримінального процесуального законодавства України.

У рішенні у справі «Плахтєєв та Плахтєєва проти України», яке набуло статусу

остаточного 12 червня 2009 року, ЄСПЛ зазначив: право доступу до суду, не будучи абсолютним, може підлягати законним обмеженням, таким, наприклад, як строки давності, заходи забезпечення позову, нормативне регулювання такого права стосовно неповнолітніх і психічно хворих осіб. Однак якщо доступ до суду обмежено внаслідок дії закону або фактично, слід з'ясувати, чи не порушило встановлене обмеження саму суть цього права і, зокрема, чи мало воно законну мету та чи існувало відповідне пропорційне співвідношення між застосованими засобами і поставленою метою.

На переконання Верховного Суду, суд апеляційної інстанції, приймаючи рішення про повернення апеляційної скарги як такої, що подана особою, яка не наділена правом на апеляційне оскарження судового рішення, не з'ясував усіх зазначених обставин та позбавив учасника кримінального провадження права на оскарження судового рішення в апеляційному порядку, чим порушив його право на доступ до правосуддя.

Постанова Верховного Суду від 3 квітня 2018 у справі № 708/501/16-к (провадження № 51-2761км18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73219852>.

Щодо підтвердження повноважень захисника в кримінальному процесі

Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду розглянув касаційну скаргу захисника особи на ухвалу апеляційного суду про повернення апеляційної скарги. Відповідно до вироку місцевого суду особу було засуджено за ч. 1 ст. 286 КК України (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами).

Захисник оскаржив зазначений вирок в апеляційному порядку. Апеляційний суд повернув заявнику його апеляційну скаргу в зв'язку з тим, що вона подана особою, яка не має право на апеляційне оскарження. На обґрунтування свого висновку, суддя-доповідач послався на те, що захисник на підтвердження своїх повноважень надав лише копії свідоцтва про право заняття адвокатською діяльністю та договору з обвинуваченим про надання правової допомоги, але не надав ордер.

У касаційній скарзі захисник просив скасувати ухвалу апеляційного суду і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції, вважаючи, що правова позиція апеляційного суду суперечить змісту ст. 50 КПК України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ВС дійшов висновку, що подана скарга підлягає задоволенню з огляду на таке.

Суть питання, порушеного перед касаційним судом у цій справі, зводилося до правильності тлумачення апеляційним судом п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України, яка передбачає:

«1. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги».

Відповідно до позиції апеляційного суду, словосполучення «ордером, договором із захисником» означає «ордером та договором із захисником», і, таким чином, тільки наявність цих двох документів може підтвердити повноваження захисника.

ВС не погодився з таким тлумаченням цього положення. Адже в цьому випадку використана синтаксична конструкція, в якій однорідні члени речення з'єднані безсполучниковим зв'язком, і між двома останніми членами речення стоїть розділовий сполучник «або».

Така синтаксична конструкція часто використовується в законодавстві. При цьому вживання «або» для з'єднання однорідних членів речення створює альтернативний перелік. Якщо такий перелік перераховує умови для настання певного правового наслідку, це означає, що наслідок настає за наявності хоча б однієї з перелічених умов.

При тлумаченні п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України суд не побачив підстав відступати від звичайного значення, яке надається цій синтаксичній конструкції законодавцем.

Крім того, на користь того, що умови підтвердження повноважень захисника, зазначені у п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України, застосовуються альтернативно, свідчать й інші положення законодавства. Відповідно до ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги, а документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Тобто ордер і договір є документами, які в рівному ступені посвідчують існування договірних відносин між адвокатом і його клієнтом.

Таким чином, п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України визначає, що повноваження захисника мають вважатися підтвердженими, якщо – на додаток до документу, передбаченого п. 1, – захисник надав хоча б один з документів, передбачених п. 2 ч. 1 цієї статті.

Відповідно до ч. 2 ст. 50 КПК України «встановлення будь-яких додаткових ... умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається». Всупереч цьому положенню апеляційний суд, вимагаючи на додаток до договору надати також ордер, встановив такі додаткові умови.

ВС скасував ухвалу апеляційного суду і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Постанова Верховного Суду від 6 лютого 2018 року у справі № 752/11464/16-к (провадження № 51-355км17) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72150999>.

Постанова щодо обставин, які обтяжують покарання: настання тяжких наслідків

Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту

Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду в розширеному складі частково задовольнив заяви захисника засудженого, змінивши вирок апеляційного суду та ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: виключив із судових рішень посилання на

обставину, що обтяжує покарання, – настання тяжких наслідків.

Так, відповідно до вироку місцевого суду особа була засуджена за ч. 2 ст. 286 (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами), ч. 1 ст. 135 (залишення в небезпеці) КК України.

Особа визнана винуватою і засуджена за те, що вона, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, керуючи автомобілем, не переконалася у безпечності свого маневру та під час руху заднім ходом допустила наїзд задньою правою частиною автомобіля на пішохода. Крім цього, водій залишив потерпілого в небезпеці без будь-якої допомоги на місці дорожньо-транспортної пригоди. В результаті цієї ДТП пішохід отримав тяжкі тілесні ушкодження, від яких помер у лікарні.

Апеляційний суд скасував вирок місцевого суду в частині призначеного покарання та ухвалив новий вирок. ВССУ залишив судові рішення суду апеляційної інстанції без змін.

У заявах захисник засудженого порушив питання про перегляд ухвали ВССУ колегії з підстави неоднакового застосування норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень. Захисник стверджував: суди апеляційної та касаційної інстанцій безпідставно визнали як обставину, що обтяжує покарання, настання тяжких наслідків.

У постанові ВС йдеться про те, що касаційний суд у згаданій справі дійшов висновку про правильне застосування норм матеріального права. Але з рішення суду касаційної інстанції в іншій справі, яке надане заявником на підтвердження підстави для перегляду, вбачається: у подібних правовідносинах касаційний суд зробив інший висновок. Так, водій був засуджений за ч. 2 ст. 286 КК України. Керуючи автомобілем, він виїхав на смугу зустрічного руху, де допустив зіткнення з іншим автомобілем, водій якого внаслідок зіткнення отримав тяжкі тілесні ушкодження за ознакою стійкої втрати працездатності більш як на одну третину. Касаційний суд, пославшись на положення ч. 4 ст. 67 КК України, виключив із мотивувальної частини вироку посилання як на обставину, що обтяжує покарання останнього, настання тяжких наслідків.

Тобто в подібній правовій ситуації суд касаційної інстанції констатував порушення вимог кримінального закону, а саме – заборони враховувати при призначенні покарання обставину, яка одночасно є ознакою злочину.

Частиною 4 ст. 67 КК України встановлено: якщо обставина, яка обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, то суд не може ще раз врахувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.

Оскільки, кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України, є смерть потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що є тяжкими наслідками, врахування як обставини, що обтяжує покарання, тяжких наслідків є неприпустимим.

Колегія суддів ВС зробила висновок: згідно з п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України при призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються тяжкі наслідки, вчинені злочином.

Як тяжкі наслідки, завдані злочином, у наведеній статті розуміють ті суспільно небезпечні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, які викликані вчиненням злочину, але виходять за межі його складу. З урахуванням конкретних обставин кримінального провадження тяжкими наслідками можуть, зокрема, визнаватися смерть однієї чи декількох осіб, значна шкода здоров'ю людей, майнова шкода у великому чи особливо великому розмірах тощо.

У цьому конкретному випадку в результаті порушення правил безпеки дорожнього руху було спричинено смерть потерпілого. А тому визнання обставиною, що обтяжує покарання засудженому, настання тяжких наслідків у вигляді смерті особи неприпустиме, оскільки зазначена обставина є кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України.

Постанова Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 566/606/15-к (провадження № 51-1272зпв18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842734>.

Про забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого і виправданого у кримінальному провадженні

Злочини проти життя та здоров'я особи

Особа, засуджена за ч. 1 ст. 115 КК України (умисне вбивство), та її захисник звернулися до Верховного Суду з касаційними скаргами на вирок місцевого та ухвалу апеляційного судів. Так, засуджений вказував, зокрема, на порушення його права на захист.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі ВС, заслухавши учасників провадження та перевіrivши матеріали кримінального провадження і доводи, викладені у касаційних скаргах, дійшла висновку, що касаційні скарги засудженого та захисника підлягають частковому задоволенню з огляду на таке.

Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого і виправданого у кримінальному провадженні – одна з найважливіших державних гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України та міжнародними актами, які становлять національне законодавство щодо прав людини і основоположних свобод (ст. 11 Загальної декларації прав людини; ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

При цьому Європейський суд з прав людини, зокрема, у рішеннях від 23 листопада 1989 року у справі «Камасинський проти Австрії» та від 13 травня 1980 року у справі «Артіко проти Італії» зробив висновок про те, що «Конвенція призначена гарантувати не ті права, що є теоретичними та ілюзорними, а ті, що є практичними і реальними... Саме по собі призначення не забезпечує ефективної допомоги, оскільки адвокат, призначений надавати безоплатну правову допомогу, може вмерти, серйозно захворіти, стикатися тривалий час з перешкодами у своїй діяльності або ухилятися від виконання своїх обов'язків. Якщо органи влади ставляться до відома про таку ситуацію, вони повинні або замінити його, або примусити його виконувати свої обов'язки».

Апеляційний суд під час перегляду вироку місцевого суду за апеляційними скаргами засудженого та його захисника вказаних вимог закону не дотримався.

Перевіривши матеріали кримінального провадження та звукозапис судового засідання, суд встановив, що під час судового провадження в суді апеляційної інстанції захисник всупереч прохання свого підзахисного про перекваліфікацію його дій з ч. 1 ст. 115 КК України на ст. 118 КК України (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця), просив перекваліфікувати дії з ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження), тобто висловив позицію, відмінну від позиції свого підзахисного, що є недопустимим.

Виходячи з положень статей 46, 47 КПК України та вимог п. 3 ч. 2 ст. 21 Закону України від 5 липня 2012 року № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокату забороняється займати у справі позицію на погіршення становища підзахисного та всупереч його волі. Проте суд апеляційної інстанції залишив це поза увагою, не здійснив дій для забезпечення дотримання права обвинуваченого і не усунув допущених порушень закону.

ВС наголосив на тому, що незабезпечення обвинуваченому належного та ефективного захисту є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, оскільки це перешкодило суду апеляційної інстанції ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Колегія суддів ККС ВС зробила висновок про необхідність вийти за межі касаційних вимог, оскільки цим не погіршується становище засудженого, та скасувати ухвалу апеляційного суду на підставі ч. 1 ст. 438 КПК України, а кримінальне провадження призначити до нового розгляду в суді апеляційної інстанції.

Постанова Верховного Суду від 21 червня 2018 року у справі № 748/1061/16-к (провадження № 51-2600км18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74963670>.

Про відповідність змісту вироку вимогам закону: використання судами термінів, визначених КПК України

Злочини проти власності

Прокурор подав до Верховного Суду касаційну скаргу на вирок апеляційного суду, зокрема, вважаючи його таким, що не відповідає вимогам статей 374 (зміст вироку), 420 (вирок суду апеляційної інстанції) КПК України.

Розглянувши касаційну скаргу, колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі ВС прийняла постанову, в якій зазначається таке.

Положеннями ч. 2 ст. 420 КПК України визначено, що вирок суду апеляційної інстанції повинен відповідати загальним вимогам до вироків. Статтею 374 КПК України чітко регламентовано, що вирок суду складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин. У резолютивній частині вироку, у разі визнання особи винуватою, обов'язково зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його винуватим у пред'явленому обвинуваченні та відповідні статті (частини статті)

закону України про кримінальну відповідальність; покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом.

Під час складання вироку апеляційний суд не дотримався цих вимог кримінального процесуального закону.

Із оскаржуваного судового рішення встановлено, що суд апеляційної інстанції скасував вирок місцевого суду в частині призначення покарання. Водночас у резолютивній частині власного вироку замість покарання, призначеного по кожному з обвинувачень, вказав особу вважати засудженою: за ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 185 КК України до 3 місяців арешту; за ч. 2 ст. 185 цього Кодексу – до 4 місяців арешту, далі на підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, остаточно вважати призначеним покарання у виді арешту на строк 4 місяці.

Тобто, скасувавши вирок районного суду в частині призначення покарання, апеляційний суд не призначив покарання, як того вимагає закон, а ухвалив вважати засудженою особу до покарання, яке їй фактично не було призначене ні за ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 185 КК України, ні за ч. 2 ст. 185 КК України.

Застосований апеляційним судом термін «вважати» тлумачиться як: визнавати якимось, прирівнювати до кого-, чого-небудь, мати якусь думку, думати, гадати. Тому за своїм змістом не є тотожним юридичному терміну «призначити».

Таким чином, суд апеляційної інстанції при ухваленні вироку грубо порушив вимоги кримінального процесуального закону, адже ухвалене ним рішення за своїм змістом не відповідає законодавчим приписам, які регламентовані ч. 4 ст. 374 КПК України, про те, що у резолютивній частині вироку має бути прописано покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом.

ВС наголосив, що використання судами під час ухвалення рішень спрощеної термінології або тієї термінології, яка прямо суперечить чи спотворює зміст визначених кримінальним процесуальним законом термінів, є неприпустимим. Допущення таких порушень під час складання судового рішення неприйнятне, адже це ставить під сумнів законність ухваленого рішення.

Ураховуючи наведене, колегія суддів дійшла висновку, що вирок суду апеляційної інстанції не відповідає вимогам кримінального процесуального закону та підлягає скасуванню із призначенням нового розгляду в суді апеляційної інстанції, під час якого слід урахувати наведене та ухвалити законне, обґрунтоване і вмотивоване рішення.

Постанова Верховного Суду від 1 листопада 2018 року у справі № 199/5625/17 (провадження № 51-4017км18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77771085>.

Щодо визначення поняття «сховище» у контексті статей 185, 186, 187 Кримінального кодексу України (крадіжка, грабіж, розбій, поєднані з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище)

Злочини проти власності

Огороджена територія, у тому числі приватного домоволодіння, може бути віднесена за своїми ознаками до поняття «сховище» виходячи з характеру огорожі (розміру, конструкції, цілісності тощо), наявності інших пристосувань, засобів (охорони, сигналізації, собак, освітлення, засувів, гачків, замків на воротах і хвіртках тощо), які об'єктивно перешкоджають вільному доступу сторонніх осіб, а також інших ознак, які дозволяють ідентифікувати вказану територію як таку, що має призначення постійного або тимчасового зберігання матеріальних цінностей (тобто є сховищем).

При цьому в кожному конкретному кримінальному провадженні, в якому обвинувачення за ч. 3 ст. 185 КК України (ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК України) включає кваліфікуючу ознаку «проникнення у сховище», належить установити об'єктивні обставини, які дозволяють ідентифікувати відповідне місце чи територію як «сховище». Такі обставини, з огляду на положення статей 91–94 КПК України, підлягають обов'язковому доказуванню, а зібрані та надані суду докази – відповідній оцінці.

Такий висновок зробила Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, яка розглянула касаційну скаргу прокурора на ухвалу апеляційного суду. Залишаючи таку скаргу без задоволення, а рішення апеляційного суду щодо засудженого – без зміни, Об'єднана палата ККС ВС, зокрема, зазначила: в цьому кримінальному провадженні на її розгляд винесено питання щодо наявності кваліфікуючої ознаки крадіжки – «проникнення у сховище» у випадках проникнення осіб на огорожену територію.

При вирішенні цього питання слід брати до уваги те, що чинний КК України не містить законодавчої дефініції поняття «сховище», але його тлумачення дається в усталеній судовій практиці та в доктрині кримінального права.

Належним чином огорожена територія домоволодіння, яка використовується для постійного чи тимчасового зберігання майна, як правило, може бути визнана сховищем.

Проте не можна вважати сховищем подвір'я, огорожа якого не перешкоджає проникненню туди сторонніх осіб внаслідок незавершеності (окремі частини подвір'я не мають суцільного паркана), наявності пошкоджень (проломів), конструктивних особливостей (невелика висота, складається лише зі стовпів та жердин чи дроту, не містить воріт чи хвіртки). Також не може вважатися сховищем загальнодоступне подвір'я, зокрема, коли на ньому є об'єкти громадського користування (наприклад, колодязь, туалет) чи через нього проходять спільні комунікації (зокрема, стежка), влаштовані пристосування, які полегшують доступ на подвір'я, тощо.

Відсутність же загальної доступності подвір'я, а тим більше наявність на ньому

пристосувань, засобів, які перешкоджають доступу сторонніх осіб (собак, освітлення, засувів чи гачків, а тим більше – замків на воротах та хвіртках), огорожі, яка за своїми розмірами, матеріалами, конструкцією призначена обмежити чи утруднити доступ сторонніх осіб, навпаки, вказує на те, що таке подвір'я в кримінально-правовому розумінні набуває статусу сховища. На те, що подвір'я виконує роль сховища, вказує його фактичне використання для зберігання майна.

Постанова Верховного Суду від 19 листопада 2018 року у справі № 205/5830/16-к (провадження № 51-2436кмо18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78297730>.

Щодо підстав для залучення перекладача для обвинуваченого та щодо перевірки фактів застосування недозволених методів слідства

Злочини проти власності

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду залишив без задоволення касаційні скарги захисника засудженого та прокурора на вирок місцевого та ухвалу апеляційного судів. Відповідно до судового рішення суду першої інстанції особа була засуджена за ч. 1 ст. 187 КК України (розбій). Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін.

У касаційних скаргах заявники, зокрема, вказували на те, що під час досудового розслідування до особи застосовувалися недозволені методи ведення досудового розслідування, а під час розгляду кримінального провадження в апеляційному суді вона не була забезпечена послугами перекладача.

Як зазначається в постанові ВС, твердження прокурора про те, що суд апеляційної інстанції допустив істотне порушення кримінального процесуального закону, оскільки належним чином не перевірів доводів засудженого про застосування до нього недозволених методів досудового розслідування, не навів в ухвалі докладних і переконливих мотивів на їхнє спростування, а лише констатував, що суд першої інстанції ці доводи обвинуваченого ретельно перевірів і фактів порушення вимог чинного законодавства з боку поліцейських стосовно особи не виявив, є необґрунтованими.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що під час судового засідання обвинувачений заявив письмові клопотання про моральний тиск, який здійснювали стосовно нього правоохоронці під час досудового розслідування, та незаконне тримання у відділі поліції протягом кількох днів, у зв'язку з чим він вимушений був визнати себе винним. Крім того, обвинувачений вказав, що під час затримання невідомі працівники поліції завдали йому тілесних ушкоджень, а один із співробітників поліції бив його у відділі поліції з метою визнання ним своєї вини у скоєнні злочину.

У зв'язку з цим суддя місцевого суду звернувся до прокурора області з поданням про проведення перевірки доводів обвинуваченого щодо порушення його прав поліцейськими, здійснення медичного обстеження скаржника в рамках такої перевірки і у випадку виявлення зазначених порушень внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

За результатами службового розслідування, фактів порушення вимог чинного

законодавства працівниками поліції стосовно згаданої особи не було виявлено. Отже, суд першої інстанції у межах власних повноважень, керуючись нормами КПК України, вжив заходи для перевірки заяви особи про застосування до нього працівниками правоохоронних органів недозволених методів ведення слідства.

Що стосується доводів касаційних скарг про порушення апеляційним судом права особи на захист у зв'язку з незабезпеченням його послугами перекладача під час апеляційного розгляду справи стосовно нього, то вони також є необґрунтованими.

Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (підпункт «е» п. 3 ст. 6 Конвенції) та практики Європейського суду з прав людини перекладач необхідний у кримінальному процесі, якщо особа не розуміє або не розмовляє мовою судочинства в обсязі, достатньому для розуміння перебігу судового процесу та участі в розв'язанні питання, яке для неї мало вирішальне значення, або особа за рівнем володіння мовою не здатна на ведення свого захисту та висувати на розгляд суду свою версію без допомоги перекладача.

Як установив суд і це вбачається із матеріалів кримінального провадження, засуджений є громадянином України, народився і проживав весь час в Україні, має загальну середню освіту, яку здобув в українській загальноосвітній школі. Він раніше судимий, попередній вирок щодо нього ухвалювався державною мовою і без участі перекладача.

Дійсно, як це зазначено у касаційних скаргах, суд першої інстанції за клопотанням особи залучив перекладача із знанням російської мови. Проте у судових засіданнях усний переклад з української на російську мову перекладач фактично не здійснював. Крім того, обвинувачений заявив клопотання про подальший розгляд справи без перекладача.

Під час розгляду справи апеляційним судом жодних заяв чи клопотань про призначення перекладача ні сам засуджений, ні його захисник не заявляли.

Верховний Суд дійшов висновку про відсутність істотних порушень кримінального процесуального закону, про які захисник і прокурор зазначали в касаційних скаргах.

Постанова Верховного Суду від 3 липня 2018 року у справі № 176/407/17 (провадження № 51-4138км18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75186523>.

Про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами: щодо відповідності ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України засаді «nullum crimen sine lege» та щодо добровільності здачі зброї і боєприпасів

Злочини проти громадської безпеки

Диспозицію ч. 1 ст. 263 КК України (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) не можна вважати бланкетною, оскільки вона не містить посилань на інші закони чи нормативні акти щодо визначення заборонених діянь, а такі діяння визначені в її тексті. Відповідно до цього положення забороняються: «носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв». Така заборона і є диспозицією ч. 1 ст. 263 КК України, яка

супроводжується визначеними в цьому ж положенні санкціями.

Відсилка до іншого «закону» міститься не в диспозиції цієї норми, а у формулюванні умови, яка визначає, коли її диспозиція може бути застосована: «без передбаченого законом дозволу». Якщо дозволу немає – умова виконана, і діє диспозиція ч. 1 ст. 263 КК України. Навпаки, наявність відповідного дозволу свідчить про відсутність передбаченої законом умови, за якої диспозиція цього положення може бути застосована.

Такий висновок зробила колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, розглянувши касаційну скаргу захисника чоловіка на вирок місцевого та ухвалу апеляційного судів.

Згідно з вироком місцевого суду особа була засуджена за ч. 1 ст. 263 КК України. Її було визнано винуватою у придбанні, носінні, зберіганні вогнепальної зброї та бойових припасів без передбаченого законом дозволу. Суд установив, що засуджений знайшов (придбав) бойові припаси, а також вогнепальну зброю, які носив при собі, перевіз та зберігав за місцем свого проживання. Зазначені предмети були вилучені працівниками правоохоронного органу під час санкціонованого обшуку домоволодіння особи. Апеляційний суд змінив вирок суду першої інстанції, зменшив засудженому розмір покарання.

На переконання захисника, які він висловив у касаційній скарзі, відсутність спеціального закону, який регулює правовий режим права власності на зброю, виключає наявність у діянні засудженого об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України. Крім того, він вважає: оскільки особа повідомила про наявність у неї заборонених предметів до початку обшуку, працівники СБУ мали б задокументувати факт добровільної здачі зброї.

ВС не погодився з доводами захисника. Як зазначається в постанові колегії суддів ККС ВС, диспозиція ч. 1 ст. 263 КК України сформульована з достатньою чіткістю, щоб дозволити засудженому передбачати, що діяння, за яке його було засуджено, є злочинним з погляду цього положення.

Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 263 КК України добровільна здача зброї означає, що людина має можливість і надалі безперешкодно її зберігати, проте за власним бажанням (незалежно від причин та мотивів) передає зброю відповідному державному органу. У цьому випадку, як свідчать встановлені судами обставини, правоохоронні органи мали інформацію про те, що засуджений зберігає зброю і боеприпаси, у зв'язку з чим і отримали дозвіл на обшук домоволодіння, в якому вони могли зберігатися. Таким чином, засуджений визнав факт зберігання ним зброї і боеприпасів тоді, коли вже не мав можливості надалі безперешкодно їх зберігати.

ВС залишив вирок місцевого та ухвалу апеляційного судів без змін.

Постанова Верховного Суду від 4 грудня 2018 року у справі № 161/3885/16-к (провадження № 51-967км18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78628039>.

Про недопустимість доказів: доказ (наркотичний засіб), формально вилучений під час поверхневого огляду і оформлений протоколом огляду місця події, є недопустимим, адже фактично було проведено затримання та обшук

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів

Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду залишив без задоволення касаційну скаргу прокурора на вирок місцевого та ухвалу апеляційного судів. Згідно з вирокком суду першої інстанції особа була визнана невинуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту). Апеляційний суд залишив без змін виправдувальний вирок місцевого суду.

У касаційній скарзі прокурор зазначив, що, на його думку, всі надані стороною обвинувачення докази щодо винуватості особи є належними і допустимими.

У постанові ВС зазначається: матеріалами кримінального провадження підтверджено, що суд дійшов висновку про недоведеність вини особи у вчиненні інкримінованого їй злочину, перевіrivши та надавши належну оцінку доказам, які з дотриманням вимог кримінального процесуального закону були досліджені під час судового провадження.

Зокрема, оцінюючи як доказ протокол огляду місця події, згідно з яким в особи було вилучено психотропну речовину, суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що були істотно порушені вимоги кримінального процесуального закону.

Так, при проведенні вказаної слідчої дії не дотримані вимоги ст. 34 Закону України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію», якими передбачено, що поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу. Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

Під час проведення огляду місця події психотропну речовину слідчий виявив та вилучив з-під внутрішньої сторони пояса шортів особи, що не узгоджується з зазначеними вище вимогами закону щодо порядку проведення поверхневого огляду особи.

Крім того, до особи під час слідчої дії були застосовані спеціальні засоби, а потім вона була доставлена працівниками правоохоронних органів до відділу поліції, що з огляду на вимоги статей 209, 210 КПК України означає, що особа фактично була затримана уповноваженою службовою особою. Однак у матеріалах провадження немає відповідного протоколу затримання, складеного згідно зі ст. 208 КПК України.

Встановлені судом фактичні обставини справи свідчать про те, що психотропна речовина була вилучена в особи не під час огляду, а саме під час його затримання та

обшуку, які проведено з порушенням вимог статей 207, 208, 223, 236 КПК України.

Суд обґрунтовано визнав протокол огляду місця події недопустимим доказом, а використання фактичних даних, отриманих під час цієї слідчої дії, – неприпустимим. Крім того, суд дійшов правильного висновку про те, що іншими дослідженими доказами, в тому числі показаннями свідків, не встановлено об'єктивних даних, які б підтверджували факт зберігання особою психотропної речовини.

Таким чином, суд першої інстанції, встановивши фактичні обставини справи, відповідно до вимог ст. 94 КПК України надав оцінку всім доказам сторони обвинувачення з погляду їх допустимості, належності, достовірності й достатності для прийняття відповідного процесуального рішення, дійшов умотивованого висновку про недоведеність винуватості особи у вчиненні інкримінованого їй злочину та ухвалив щодо неї виправдувальний вирок.

Апеляційний суд, розглянувши кримінальне провадження за апеляційною скаргою прокурора, ретельно перевірів викладені в ній доводи, які за змістом аналогічні доводам касаційної скарги, та обґрунтовано дійшов висновку про відсутність підстав для її задоволення. Своє рішення суд відповідно до вимог ст. 419 КПК України належним чином мотивував. З цим рішенням погодилася і колегія суддів ККС ВС.

Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2018 року у справі № 758/13581/15-к (провадження № 51-1523км18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73469622>.

Про призначення покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків

Злочини проти власності

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду розглянула кримінальне провадження за касаційною скаргою прокурора на ухвалу апеляційного суду щодо особи, засудженої за крадіжки (ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 185 КК України).

Ухвалою колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 19 квітня 2018 року кримінальне провадження щодо особи було передано на розгляд об'єднаної палати цього Суду на підставі ч. 2 ст. 434-1 КПК України.

Таке рішення колегія суддів прийняла у зв'язку з тим, що вважала за необхідне відступити від висновку щодо застосування ч. 4 ст. 70 КК України (призначення покарання за сукупністю злочинів), викладеного у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27 березня 2018 року (справа № 754/2749/17). У зазначеній постанові міститься висновок щодо застосування згаданої норми матеріального права, згідно з яким у разі, коли особа, щодо якої було застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням, вчинила до постановлення першого вироку інший злочин, за який вона засуджується до покарання, що належить відбувати реально, або звільняється від відбування покарання з випробуванням, застосування принципів поглинення, часткового чи повного складання призначених покарань не допускається. За таких умов кожний вирок виконується самостійно.

Колегія суддів Другої судової палати ККС ВС з наведеним висновком не погодилася,

навівши в ухвалі відповідні мотиви.

Виходячи з приписів кримінального закону правила призначення покарання, передбачені ч. 4 ст. 70 КК України, застосовуються в разі, якщо після постановлення вироку у справі буде встановлено, що особа винна ще й в іншому злочині, вчиненому нею до постановлення попереднього вироку. У такому випадку суд, призначаючи покарання за другим вироком, може як поглинути покарання за першим вироком, так і приєднати його повністю або частково, однак таким чином, щоб обраний захід примусу не перевищував максимального покарання, встановленого статтею (частиною статті), за якою особу засуджено, і водночас не був меншим за строк покарання, визначений за перший злочин. При цьому суд зобов'язаний в остаточне, призначене за сукупністю злочинів, покарання зарахувати покарання, відбуте повністю або частково за попереднім вироком, за правилами, передбаченими у ст. 72 КК України (правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення).

Призначення покарання за сукупністю вироків застосовується у випадках, коли засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин. У цьому разі суд відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України (призначення покарання за сукупністю вироків) до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. При складанні покарань у порядку ч. 1 ст. 71 КК України остаточне покарання має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком. Ці приписи закону є імперативними і підлягають обов'язковому виконанню.

Отже, у такому випадку процес призначення покарання проходить такі стадії:

- 1) призначення покарання за злочин, вчинений до постановлення попереднього вироку; якщо вчинено декілька таких злочинів, які не охоплюються однією статтею чи частиною статті КК України, то покарання призначається за кожен злочин окремо;
- 2) визначення покарання за сукупністю вказаних злочинів (частини 1–3 ст. 70 КК України);
- 3) призначення покарання за сукупністю злочинів, встановлених новим та попереднім вироками, і зарахування у строк покарання повністю або частково відбутого покарання за попереднім вироком (ч. 4 ст. 70, ст. 72 КК України);
- 4) призначення покарання за злочин, вчинений після постановлення попереднього вироку; якщо вчинено декілька таких злочинів, які не охоплюються однією статтею чи частиною статті КК України, то покарання призначається за кожен злочин окремо;
- 5) визначення та призначення покарання за сукупністю вказаних злочинів (частини 1–3 ст. 70 КК України);
- 6) призначення остаточного покарання за сукупністю вироків (ч. 1 ст. 71 КК України).

З огляду на законодавчі приписи у разі, якщо порушується хоча б один із принципів кримінального права, руйнуються окремі елементи відповідної структури і, як наслідок, рішення суду містить помилку.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження щодо особи, суди нижчих інстанцій, постановляючи рішення, зазначеного не врахували, що спричинило

неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, а саме ч. 4 ст. 70 КК України.

Помилки, які допустили суди нижчих інстанцій, призначаючи засудженому покарання, неможливо усунути без погіршення становища особи, а за відсутності відповідного касаційного приводу об'єднана палата не вправі цього зробити.

За результатами вивчення матеріалів провадження, об'єднана палата ККС ВС дійшла висновку, що коли після постановлення вироку у справі буде встановлено, що засуджений винен ще в кількох злочинах, одні з яких вчинено до, а інші – після постановлення першого вироку, то покарання за останнім за часом вироком призначається із застосуванням як статті 70, так і статті 71 КК України: спочатку – за правилами ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, вчинених до постановлення першого вироку; після цього – за правилами ч. 4 ст. 70 КК України, потім – за сукупністю злочинів, вчинених після постановлення першого вироку; і остаточно – за сукупністю вироків відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України. У кримінально-правовій ситуації, коли вчинення нового злочину в період іспитового строку стає фактичною підставою для визнання (скасування) призначеного за попереднім вироком покарання у виді позбавлення волі, від відбування якого звільнялась особа, таким, що належить відбувати реально, його самостійне виконання при застосуванні ч. 4 ст. 70 КК України не допускається за наявності підстав для подальшого призначення остаточного покарання за правилами ч. 1 ст. 71 КК України.

Постанова Верховного Суду від 25 червня 2018 року у справі № 511/37/16-к (провадження № 51-830км18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75042896>.

Рішення
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду

При вирішенні питання визначення місця проживання дитини першочергове значення мають якнайкращі інтереси дитини та забезпечення рівності прав батька і матері

Справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із сімейних відносин

Ухвалюючи рішення про визначення місця проживання дітей із матір'ю, суд апеляційної інстанції обмежився висновком про відсутність виняткових обставин для розлучення малолітніх дітей із матір'ю.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду постановою акцентував увагу на пріоритеті найкращих інтересів дитини, навівши аргументацію щодо дискримінаційного підґрунтя, на якому базується підхід до можливості розлучення дитини з матір'ю лише за виняткових обставин, про що зазначено в принципі 6 Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року, яка не є юридично обов'язковим документом. Вона стала основою для розробки Конвенції ООН про права дитини 1989 року, яка, на відміну від Декларації, є юридично обов'язковим міжнародним договором.

Презумпція на користь матері у справах про опіку над дитиною не підтримується ані практикою на рівні ООН після прийняття Декларації, ані судового практикою Європейського Суду з прав людини і не відповідає позиції Ради Європи і більшості держав-членів. У 21 столітті методологія з такою презумпцією, яку можна відхилити лише за «виняткових обставин», більше не є раціональною в частині прав, що гарантуються Конвенцією. Рада Європи декілька разів засуджувала нерівне ставлення до батьків і наголошувала на тому, що роль батька щодо дітей необхідно краще визнавати і належно цінувати.

Установивши, що мати дітей неналежно виконує батьківські обов'язки, за що притягалася до адміністративної відповідальності, врахувавши висновки органу опіки і піклування, якими рекомендовано визначити місце проживання дітей із батьком, а також створення останнім належних умов для проживання, виховання та забезпечення дітей, суд першої інстанції в указаній частині дійшов обґрунтованого висновку про залишення дітей проживати з батьком, що відповідає найкращим інтересам останніх.

З огляду на зазначене Верховний Суд вважає за необхідне рішення апеляційного суду Івано-Франківської області від 21 квітня 2017 року скасувати в частині визначення місця проживання малолітніх дітей, а рішення Долинського районного суду Івано-Франківської області від 3 листопада 2015 року в указаній частині залишити в силі.

Постанова Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 343/1500/15-ц (провадження № 61-23861св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74598487>.

Вирішуючи питання про повернення дитини до держави постійного проживання, суди повинні керуватися Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та враховувати якнайкращі інтереси дитини

Справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із сімейних відносин

Під час розгляду справи № 755/12339/17 за позовом Особи 3 в особі Головного територіального управління юстиції у Київській області до Особи 4 про забезпечення повернення дитини Верховний Суд дійшов висновку про забезпечення невідкладного повернення Особи 6 до держави його постійного проживання. У постанові від 25 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду керувався Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, якою передбачено порядок та умови захисту дітей від шкідливих наслідків їхнього незаконного переміщення або утримування.

Суди встановили, що Особа 6 народився і виховувався в Королівстві Іспанія. Судовим наказом суду із розгляду справ жорстокого поводження з жінками № 1 м. Л'Оспіталет-де-Льобрегат, Барселона, Королівство Іспанія відповідачу було заборонено наближатися до позивача на відстань, меншу за 1000 м, та спілкуватися з нею у будь-який спосіб. Місце постійного проживання дитини було визначено разом із матір'ю. Також ухвалено рішення про розірвання шлюбу між сторонами та постановлено, що опіка і піклування над дитиною належить матері, при цьому батьківські права здійснюватимуться обома батьками. Батько вивіз сина в Україну для зустрічі з дідом і бабою, однак відмовляється повертати дитину матері, уникаючи спілкування та зустрічей із відповідачем.

Суди попередніх інстанцій, із висновками яких погоджується Верховний Суд, задовольняючи позов Особи 3 в особі Головного територіального управління юстиції у Київській області, вирішили справу з урахуванням положень статей 3, 5, 12, 13 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

Доводи касаційної скарги, які зводяться до того, що проживання дитини в Україні з батьком відповідає найкращим її інтересам, не є такими, що переконують Верховний Суд про наявність серйозних ризиків, що дитина потрапить у нетерпиму для неї обстановку.

Постанова Верховного Суду від 25 липня 2018 року у справі № 755/12339/17 (провадження № 61-32770св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75524067>.

Здійснюючи тлумачення заповіту, суд не повинен виходити за межі процесу та змінювати (доповнювати) його зміст

Справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із відносин спадкування

Тлумачення заповіту судом не повинно змінювати волі заповідача, тобто підмінити собою сам заповіт. Суд не може брати на себе права власника щодо розпоряджання його майном на випадок смерті. Тлумачення заповіту є лише інструментом з'ясування волі заповідача після його смерті.

Позивачка звернулася до суду з позовом про тлумачення заповіту, посилаючись на те, що через дії приватного нотаріуса вона позбавлена можливості успадкувати майно за заповітом. Спадкодавцем було складено заповіт, за змістом якого позивачці передано домоволодіння № 14. Однак зі змісту роз'яснення нотаріуса встановлено, що житловий будинок та домоволодіння не є тотожними поняттями, а тому видача свідоцтва на право на спадщину буде суперечити нормам законодавства. Вважаючи, що при складанні заповіту нотаріусом було допущено помилку, просила суд здійснити тлумачення заповіту.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, вважав, що текст заповіту не містить суперечностей чи неточностей та був складений зі слів заповідача.

З урахуванням того, що при тлумаченні заповіту не допускається внесення змін до змісту заповіту, підстав для задоволення заявлених вимог немає.

Згідно зі ст. 1256 ЦК України тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. У разі спору між спадкоємцями, тлумачення заповіту здійснюється судом відповідно до ст. 213 ЦК України.

Виходячи зі змісту вказаних норм суд може ухвалити рішення про тлумачення заповіту лише при розгляді юридичного спору між сторонами (п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9).

При тлумаченні змісту правочину береться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Позивачка зазначала, що при складанні заповіту державним нотаріусом було допущено помилку у частині зазначення літери «В» житлового будинку, однак вимоги про визнання права власності на майно у порядку спадкування чи визнання неправомірними дій нотаріуса позивачем не заявлялись.

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що неточності та помилки у тексті заповіту щодо адреси нерухомого майна, яке передається у спадщину, за обставин цієї справи не можуть бути усунуті шляхом тлумачення заповіту відповідно до положень статей 213, 1256 ЦК України.

Враховуючи те, що рішення судів попередніх інстанцій ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права, Верховний Суд залишив оскаржувані рішення без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Постанова Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 335/9398/16-ц (провадження № 61-20484св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78470082>.

Видача обмежувального припису є заходом впливу на кривдника, який може вживатися лише в інтересах постраждалих осіб та у разі настання певних факторів та ризиків

Справи про видачу і продовження обмежувального припису

Відмовляючи у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису, суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, вважав, що вимоги заявника не підтверджені доказами у справі. Крім того, між сторонами існує спір щодо визначення місця проживання, порядку та способу спілкування з дітьми та їх виховання, оскільки заявник разом із малолітніми дітьми виїхала з постійного місця їх проживання та перешкоджає батькові у спілкуванні з ними. Беззаперечних доказів на підтвердження вчинення домашнього насильства у розумінні Закону України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» заявником до суду не надано, а тому немає підстав вважати, що наявні ризики настання тяжких наслідків для заявника та малолітніх дітей у зв'язку з відмовою суду у видачі обмежувального припису.

Колегія суддів Верховного Суду погоджується з таким висновком судів попередніх інстанцій.

Базовим нормативно-правовим актом, яким регулюються спірні правовідносини, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Згідно із ч. 3 ст. 26 цього Закону рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

Виходячи зі змісту вказаних норм, суди під час розгляду такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав стосовно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків. Під час розгляду питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Суди першої та апеляційної інстанцій не встановили випадки домашнього насильства стосовно заявника та малолітніх дітей, а також ризики настання насильства у майбутньому. Натомість суди встановили наявність між батьками спору про визначення місця проживання дітей та порядку участі у їх вихованні, що не може розцінюватись як насильство в сім'ї.

Зважаючи на те, що суди першої та апеляційної інстанцій дослідили зібрані у справі докази, надали їм належну оцінку, ухвалили рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права, Верховний Суд залишив заяву без задоволення, а рішення – без змін.

Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 756/2072/18 (провадження № 61-19328св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78267811>.

Якщо умовами договору оренди землі передбачено, що їх зміна здійснюється у письмовій формі за взаємною згодою сторін, то підписання лише орендарем додатку щодо збільшення орендної плати не породжує наслідків для орендодавця

Справи у спорах, що виникають із земельних відносин

Суди встановили, що в договорі оренди земельної ділянки сторони визначили щорічну орендну плату в сумі 3514,33 грн, яка становить 5 % від нормативної грошової оцінки земельного паю. Орендарем протягом 2013–2015 років орендна плата виплачувалася в більшому розмірі, ніж передбачено умовами договору: в 2013 році – 6171,16 грн; в 2014 році – 6171,16 грн; в 2015 році – 7708,16 грн.

Відповідно до пункту 36 договору оренди землі зміна умов договору здійснюється у письмовій формі за взаємною згодою сторін. Додаток до договору оренди землі, в якому вказано, що нормативно-грошова оцінка земельного паю з 1 січня 2012 року становить 123 423,16 грн, і орендна плата вноситься орендарем в розмірі 5 % від нормативної грошової оцінки земельного паю щорічно на суму 6171,16 грн у грошовому еквіваленті, підписаний лише орендарем та не підписаний орендодавцем.

Встановивши, що сторони не внесли зміни до договору оренди земельної ділянки в належній формі, що передбачена пунктом 36 договору, оскільки додаток до договору оренди землі підписаний тільки орендарем, права та інтереси позивача (орендодавця) порушені не були, суди дійшли правильного висновку про відмову в задоволенні позову. Постанова Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 541/2246/16-ц (провадження № 61-18545св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74120781>.

Оспорення договору іпотеки через десять років після його укладення є намаганням позичальника уникнути належного виконання взятих на себе зобов'язань

Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

У справі, яка переглядається, суди вирішували спір щодо недійсності пункту іпотечного договору з тих підстав, що на момент укладення спірного договору майнові права на об'єкти незавершеного будівництва не могли бути предметом іпотеки.

Так, ст. 5 Закону України від 5 червня 2003 року № 898-IV «Про іпотеку» (у редакції, чинній на час укладення договору іпотеки) був визначений вичерпний перелік об'єктів, які могли бути предметом іпотеки за іпотечним договором.

Суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про те, що при укладенні договору іпотеки від 8 вересня 2006 року положення ст. 5 Закону України «Про іпотеку» (у редакції від 5 червня 2003 року) не містили положень про те, що майнові права на незавершене будівництвом приміщення могли виступати предметом іпотеки.

Разом з тим згідно зі ст. 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Положення ст. 5 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на час укладення договору іпотеки) передбачали, що предметом іпотеки може виступати об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного договору.

Таким чином, колегія суддів вважає, що дії позивача щодо оспорення договору іпотеки через десять років після його укладення є нічим іншим, як намаганням позичальника уникнути належного виконання взятих на себе зобов'язань.

Суди попередніх інстанцій вищенаведеному оцінки не надали і, визнаючи недійсним пункт договору іпотеки, не врахували, що спірним договором іпотеки в іпотеку було передано нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця, і лише та обставина, що положення ст. 5 Закону України «Про іпотеку» (у редакції від 5 червня 2003 року) не передбачали, що предметом іпотеки не можуть виступати майнові права, не може бути безумовною підставою для визнання недійсним вказаного пункту договору.

Разом з тим сам по собі факт того, що на час укладення спірних договорів іпотеки ст. 5 Закону України «Про іпотеку» не визначала майнові права як предмет іпотеки, не може свідчити про його недійсність, оскільки головною умовою, яку повинні встановити суди, є наявність порушення прав і законних інтересів особи, яка оспорує зазначені договори.

Ураховуючи зазначене, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що немає передбачених статтями 203, 215 ЦК України підстав для визнання частково недійсним вищевказаного договору іпотеки. А тому вважає за необхідне рішення Київського районного суду м. Одеси від 17 листопада 2016 року та ухвалу апеляційного суду Одеської області від 5 липня 2017 року скасувати, у задоволенні позову про визнання іпотечного договору частково недійсним – відмовити. Постанова Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 520/10060/16-ц (провадження № 61-5085сво18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75152335>.

Відсутність у виконавчому листі відомостей про дату народження боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків та його паспортні дані не є підставою для повернення державним виконавцем виконавчих документів без прийняття до виконання і не позбавляє виконавця можливості скористатися своїм правом отримати таку інформацію у відповідних установах

Справи за скаргами на дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця

У справі, яка переглядається, встановлено, що 5 вересня 2017 року до Братського ВДВС Миколаївської області надійшли на виконання виконавчі листи, видані Братським районним судом Миколаївської області 8 серпня 2017 року про стягнення з Особи 1 на користь ПАТ «Державний ощадний банк України» заборгованості за кредитним договором від 3 вересня 2008 року № 699 у розмірі 13 157,29 грн та судового збору у розмірі 1600 грн. Цього ж дня Братським ВДВС Миколаївської області винесено повідомлення про повернення виконавчих документів стягувачу без прийняття до

виконання на підставі п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження», оскільки у виконавчих документах відсутній реєстраційний номер облікової картки платника податків, дата народження боржника та його паспортні дані.

Пунктом 3 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право з метою захисту інтересів стягувача одержувати безоплатно від державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, посадових осіб, сторін та інших учасників виконавчого провадження необхідні для проведення виконавчих дій пояснення, довідки та іншу інформацію, в тому числі конфіденційну.

Тому відсутність у виконавчому листі відомостей про дату народження боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків та його паспортні дані не є підставою для повернення державним виконавцем виконавчих документів без прийняття до виконання.

Враховуючи те, що апеляційний суд на зазначене вище уваги не звернув та помилково скасував законне рішення суду першої інстанції, Верховний Суд вважає за необхідне ухвалу апеляційного суду Миколаївської області від 7 грудня 2017 року скасувати та залишити в силі ухвалу Братського районного суду Миколаївської області від 10 жовтня 2017 року.

Постанова Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 471/283/17-ц (провадження № 61-331св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76103235>.

Без проведення судово-генетичної експертизи неможливо встановити факт походження дитини

Справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із сімейних відносин

Задовольняючи позовні вимоги, встановлюючи факт того, що Особа 4 є батьком неповнолітнього Особи 5, та зобов'язуючи внести відповідні зміни до актового запису про народження Особи 5, де в графі «батько» зазначити – Особа 4, суди попередніх інстанцій виходили з того, що за життя останній визнавав Особу 5 сином, мешкав разом із ним та позивачем, при цьому суди взяли до уваги сімейні фотокартки, які підтверджують наявність родинних відносин між померлим та Особою 5, та показання свідків, допитаних у судових засіданнях як в суді першої інстанції, так і в апеляційному суді Херсонської області.

Проте Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду не погодився з таким висновком судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі будь-яких доказів про це. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень ст. 212 ЦПК України 2004 року, згідно з якою жоден доказ не має для суду наперед установленого значення, він оцінює докази в їх сукупності,

а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення.

Європейський суд з прав людини зауважив, що «в ході національного розгляду суд призначив ДНК-тест з метою вирішення цього спору про батьківство. Тест продемонстрував, що відповідач був батьком дитини з ймовірністю 99,99 %. Суд враховує, що на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини, наданий сторонами з метою підтвердити або спростувати факт оспорювання батьківства» (рішення «Калачова проти Російської Федерації» від 7 травня 2009 року).

Позивач ухилилася від проведення судової-генетичної експертизи та на підтвердження обґрунтованості свого позову клопотання в порядку ст. 143 ЦПК України (в редакції, чинній на час розгляду справи) не заявляла, тоді як тягар доведення походження дитини від померлого покладається на неї.

Однак суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, задовольняючи позовні вимоги та беручи до уваги надані позивачем докази, не звернув увагу на зазначене вище, не сприяв повному та всебічному розгляду справи, не встановив усіх фактичних обставин справи, не роз'яснив особам їх право щодо призначення у справі судово-генетичної експертизи, без проведення якої неможливо встановити факт походження дитини, і наслідки ухилення від проведення такої експертизи та ухвалив передчасне рішення.

Постанова Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 661/1157/16-ц (провадження № 61-21047св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77286041>.

Визначення розміру орендної плати без проведення нормативно-грошової оцінки земельної ділянки є однією з підстав визнання недійсним договору оренди землі та скасування його державної реєстрації

Справи у спорах, що виникають із земельних відносин

У справі, що переглядається, суди встановили, що позивач надав до суду копію договору оренди земельної ділянки з ТОВ «Новокиївка» без дати, яка разом з іншими документами прошита, пронумерована, скріплена підписом директора та печаткою ТОВ «Новокиївка». У цьому договорі немає дати його укладення, а також у пункті 1 зазначено, що орендована земельна ділянка розташована на території Новокиївської сільської ради. Відповідач та орган реєстрації надали екземпляр договору з Особою 4, в якому вказана (надрукована) дата – 5 серпня 2016 року та є відмінності, зокрема, у пункті 1 вказано (надруковано), що земельна ділянка розташована на території Радгоспненської сільської ради.

Ураховуючи наведені обставини та норми матеріального права, суди дійшли правильного висновку, що відповідач в односторонньому порядку вніс зміни у текст договору, який був у подальшому зареєстрований, зокрема щодо дати та територіального розташування земельної ділянки. Зазначене також вказує, що сторони не узгодили строк оренди земельної ділянки, оскільки доводи позовної

заяви про фактичне користування відповідачем земельною ділянкою позивача протягом 2013–2016 років підтверджені показами свідків, тобто зміст договору, який у подальшому було зареєстровано, не відповідає волевиявленню позивача. Крім того, розмір орендної плати за землю сторонами у всіх примірниках договору визначено шляхом встановлення відсоткового відношення до нормативної грошової оцінки земельної ділянки, а саме 3 % від 191 317,32 грн (пункти 5, 9 договору).

Частинами 4–7 ст. 5 Закону України від 11 грудня 2013 року № 1378-IV «Про оцінку земель» визначено, що грошова оцінка земельних ділянок залежно від призначення та порядку проведення може бути нормативною і експертною.

Закон не вимагає обов'язкового проведення нормативної грошової оцінки земельних ділянок (крім земель державної та комунальної власності), однак закон і не містить такої заборони, враховуючи те, що сторонами у договорі визначено, що нормативна грошова оцінка землі є основою для визначення розміру орендної плати, яка є істотною умовою договору.

Таким чином, обґрунтованим є висновок судів про те, що відповідач не надав суду належні та допустимі докази того, що на час підписання договору у встановленому законом порядку була проведена нормативна грошова оцінка земельної ділянки позивача, та вартість її відповідає нормативно визначеним коефіцієнтам Держгеокадастру в Херсонській області.

Враховуючи зазначене, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про задоволення позову та визнання недійсним договору оренди землі від 5 серпня 2016 року, укладеного між Особою 4 та ТОВ «Новокиївка», та скасування його державної реєстрації.

Постанова Верховного Суду від 10 жовтня 2018 року у справі № 663/2055/16-ц (провадження № 61-18389ск18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77136309>.

Застереження, закріплене у п. 3 ч. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю України та у ч. 3 ст. 119 цього Кодексу щодо неможливості звільнення працівника, призваного під час мобілізації, на особливий період, не залежить від того, на який вид військової служби призваний працівник

Справи у спорах, що виникають із трудових правовідносин

Такого висновку дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 20 лютого 2018 року, прийнятої за результатами розгляду справи за позовом Особи 1 до Державного підприємства «Дослідне господарство «Еліта» Миронівського інституту пшениці імені В. М. Ремесла Національної академії аграрних наук України» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 36 КЗпП України (в редакції, чинній на час звільнення позивача) підставами припинення трудового договору є призов або вступ працівника або власника – фізичної особи на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу, крім призову працівника на військову службу за призовом під

час мобілізації, на особливий період, але не більше одного року.

Частиною 2 ст. 39 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» (в редакції, чинній на час звільнення позивача) було встановлено, що за громадянами України, які призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, або прийняті на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану на строк до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію, але не більше одного року, зберігаються місце роботи (посада), середній заробіток на підприємстві, в установі, організації незалежно від підпорядкування та форми власності, місце навчання у навчальному закладі незалежно від підпорядкування та форми власності та незалежно від форми навчання.

Відповідно до ч. 3 ст. 119 КЗпП України (в редакції, чинній на час звільнення позивача) за працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану на строк до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію, але не більше одного року, зберігаються місце роботи, посада і компенсується із бюджету середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, в яких вони працювали на час призову, незалежно від підпорядкування та форми власності. Виплата таких компенсацій із бюджету в межах середнього заробітку проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Аналіз зазначених норм матеріального права дає підстави для висновку про те, що роботодавець має право звільнити працівника у зв'язку з його призовом на військову службу, крім випадку призову під час мобілізації, на особливий період, коли за таким працівником зберігається місце роботи, посада, компенсується середній заробіток на підприємстві, в якому він працював на час призову.

Суд першої інстанції встановив, що позивач був призваний на військову службу під час проведення мобілізації, а тому його звільнення з роботи відбулося з порушенням норм п. 3 ч. 1 ст. 36 КЗпП України.

Враховуючи зазначене, Верховний Суд вважає за необхідне рішення Апеляційного суду Київської області від 17 листопада 2016 року та ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 червня 2017 року скасувати, а рішення Миронівського районного суду Київської області від 31 травня 2016 року залишити в силі.

Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2018 року у справі № 640/4439/16-ц (провадження № 4304зпв18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72348766>.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 supreme.court.gov.ua